

Opinnäytetyö (AMK)

Myyntityön koulutus

2021

Eetu Muurinen

PIENISTÄ OPEISTA NE
ISOTKIN FYRKAT KASVAA –
NUORTEN
TALOUSOSAAMISEN
EDISTÄMINEN

Eetu Muurinen

PIENISTÄ OPEISTA NE ISOTKIN FYRKAT KASVAA – NUORTEN TALOUSOSAAMISEN EDISTÄMINEN

Opinnäyte tehtiin Turun ammattikorkeakoululle. Opinnäytteessä tavoitteena oli koota yhteen tietoa suomalaisten nuorten talousosaamisesta ja talousosaamiseen linkittyvistä teemoista. Tämän jälkeen tarkoituksena oli tutkia suomalaisten nuorten talousosaamisen nykytilannetta ja sitä, miten talousosaamisen opetusta voitaisiin edistää. Haasteina nuorten talousosaamiselle nähdään esimerkiksi impulsiivinen kulutuskäyttäytyminen, pikalainat sekä teknologian nopea kehitys. Kokonaisuudessaan nuoret hyötyisivät taloustaitojen koulutuksen lisäämisestä ja opetuksen laadun kehittämisestä.

Työ toteutettiin aineistokatsauksena. Oletuksena oli, että tietoa löytyy entuudestaan runsaasti, mutta hajanaisesti.

Tuloksena saatiin vastauksia siihen, miten nuoret, heidän vanhempansa sekä koulu vaikuttavat talousosaamiseen. Tiedonkeruun perusteella pystyttiin myös havaitsemaan konkreettisia keinoja, joita voidaan hyödyntää nuorten talousosaamisen kehittämisessä. Merkittävänä nähtiin kodin ja koulun vaikutus.

Tuloksia voidaan soveltaa nuorten talousosaamisen edistämiseksi. Tärkeää on saada vanhemmat ja kasvattajat, koulut sekä nuoret mukaan toimintaan. Keskeisenä nähdään myös valtion ja organisaatioiden roolit.

ASIASANAT:

Talous, nuoret, taloudellinen osaaminen, raha, digitalisaatio.

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Professional Sales

2021 | 52 pages, 2 pages in appendices

Eetu Muurinen

SMALL LESSONS LEAD TO GREAT REWARDS— IMPROVING FINANCIAL CAPABILITY AMONG ADOLESCENTS

The thesis was commissioned by Turku University of Applied Sciences. The purpose of this thesis was to gather and examine information on Finnish youth's financial capabilities and on the themes related to financial capability. After this, the aim was to study the current situation of Finnish adolescents' financial capability and, furthermore, the manners that could be used to improve financial capability. Impulsive spending habits, quick loans, and rapid advancement of technology can be seen as challenges in young peoples' financial capabilities. All things considered, adolescents could benefit from additional financial teaching and improved quality of teaching.

This thesis was carried out by reviewing existing data. The assumption was that there is abundance of information, but it would be scattered.

The results point out how young people themselves, their parents, and school have an influence on financial capability of a young person. Based on the collected data, it is possible to identify concrete ways that can be utilized in improving adolescents' financial capabilities. In the shaping of financial capabilities, impact of home and school was significant.

The results can be applied to promotion of young people's financial capabilities. It is important to involve parents, schools, and young people in the process of progress. Finally, the roles of the state and organizations are also seen as influencers.

KEYWORDS:

Economic, finance, adolescence, financial capability, financial literature, money, digitalization

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 NUORTEN TALOUSOSAAMINEN	7
2.1 Nuoruuden ikärajaus	7
2.2 Tarve talousosaamiselle	7
2.3 Taloudellinen osaaminen	8
2.4 Talousosaamisen vaihtelua selittävät tekijät	9
2.4.1 Talousosaamisen neljä osa-aluetta	11
2.4.2 Mielenpitoet ja asenteet	13
2.4.3 Vanhempien ja kasvattajien rooli	17
2.4.4 Koulutuksen valinta	19
2.4.5 Aivojen kehitys ja hormonit	20
2.5 Nuorten talous	21
2.5.1 Tulot ja tuet	22
2.5.2 Menot	25
2.5.3 Säästöt, sijoitukset ja lainat	26
3 HAASTEET	30
3.1 Taloudenhallintaan liittyvät ongelmat	30
3.2 Maksuhäiriöt	33
3.3 Koulutus, kotoa muutto ja periytyvyys	34
3.4 Säästäminen ja sijoittaminen	36
3.5 Kulutus ja lainat	37
3.6 Tiedon saanti ja kohtaaminen	40
4 KEHITYSEHDOTUKSIA	42
4.1 Nuoret	42
4.2 Vanhemmat	44
4.3 Koulu	44
4.4 Valtio ja organisaatiot	45
4.5 Ehdotusten yhteenveto	46
5 LOPUKSI	48
LÄHTEET	49

LIITTEET

Liite 1. Talousosaamisen posterit nuorille

KUVIOT

Kuvio 1. Talousosaamisen vaihtelua selittävät tekijät, Suomi. (Laine ym. 2020, 103)	10
Kuvio 2. Nuorten mielipiteitä liittyen talousosaamiseen ja opetukseen. (TAT 2018).	14
Kuvio 3. Opettajien mielipiteet talousosaamiseen opetuksesta, omista kyvyistä sekä nuorten tilanteesta. Mukailten (TAT 2019).	16

TAULUKOT

Taulukko 1. Nuorten vuositulot 2018 (Tilastokeskus 2020).	23
Taulukko 2. Esimerkkilaskelmia nuorten tuloista sekä menoista.	24
Taulukko 3. Riskien taulukointi.	27
Taulukko 4. Säästämisen kohteet suomalaisilla (Intrum 2019).	27
Taulukko 5. Kuusi syytä, jotka vaikuttavat nuorten maksuongelmiin (Majamaa 2016).	30
Taulukko 6. Juurisyyt pohjautuen Ashby 1956; Boisot & McKelvey 2011; Antonovsky 1987; Csikszentmihalyi 1990; Bakker & Demerouti 2007 (Hämäläinen 2019).	31
Taulukko 7. Murrosikäisten yleisimmät ulosottovelat. Listausta perustuu oikeusministeriön ulosoton raportointisovellukseen 2014. Mukailten Hovilan (2015, 23) listausta.	31
Taulukko 8. Perustuu Oksanen, Aaltonen & Rantala 2016, 1995; Oksanen, Aaltonen & Rantala 2017a, 35.	34
Taulukko 9. Perustuu Säästöpankin tekemään säästämisbarometriin (2020).	36
Taulukko 10. Kuusi suositusta nuorten talousosaamisen kehittämiseksi (TAT 2019).	42

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, millä tavoin suomalaisten nuorten talousosaamista voidaan kehittää. Tätä päätutkimusongelmaa selvitetään kolmen alisteisten tutkimusongelmien avulla: Mitkä tekijät vaikuttavat talousosaamiseen, millaisia ongelmia he kohtaavat ja mihin kunkin toimijan tulisi keskittyä.

Opinnäytetyössä pureudutaan suomalaisten nuorten talousosaamiseen kirjallisuuskatsauksena. Oletuksena on se, että tutkimustietoa löytyy paljon. Jotta aihetta pystytään tarkemmin käymään läpi, on määriteltävä talousosaaminen ja nuoruusikä. Tämän jälkeen tarkastellaan nuorten elämässä talousosaamisen esiintyvyyttä, vaikuttavia tekijöitä, haasteita sekä kehitysehdotuksia. Tässä opinnäytetyössä nuoruus rajataan ikävuosiin 15–29, sillä tutkimuksissa nuoruuden määritelmä vaihtelee. Erityisesti kuitenkin tarkastellaan 15–24-vuotiaita nuoria. Talousosaamisen ja taloudellisen osaamisen käsitteitä tarkastellaan synonyymeinä.

Tämän opinnäytetyön onnistumisen ja merkityksen kannalta on tärkeää tietää miten taloudellinen osaaminen vaikuttaa nuoren elämään, miten se muodostuu, mitkä asiat vaikuttavat, millaisia ongelmia seuraa osaamattomuudesta ja mitä voidaan kehittää. Kun tarkastellaan nuoren ympäristöä, voidaan olettaa vanhemmilla ja kouluilla olevan erityisen tärkeä rooli myös talousosaamisessa. Näiden lisäksi järjestöt voivat tukea lisätiedon ja -tuen antamisessa. Rajauksen vuoksi valtion sekä organisaatioiden roolia ei kuitenkaan käsitellä tarkemmin, mutta voidaan todeta, että valtiolla on tärkeä rooli puhuttaessa lain säätämisestä sekä opetuksen tarjoamisesta.

2 NUORTEN TALOUSOSAAMINEN

2.1 Nuoruuden ikärajaus

Nuoruuden määritelmä vaihtelee näkökantojen mukaan. Tässä työssä keskitytään erityisesti ikäryhmään 15–24-vuotiaat. Opinnäytetyössä on hyödynnetty myös aineistoa, jossa ikärajaus ylittää 29-vuotiaisiin asti. Elämä alkaa kuitenkin olla paljolti vakiintunutta nuorilla noin 25-vuotiaasta ylöspäin, joten tutkimisen kannalta halutaan tutkia erityisesti nuoria, joiden tilanne ei ole vielä ehtinyt vakiintua. Ikärajausta voi verrata esimerkiksi seuraaviin aineistoihin: Luukkanen ja Raijas (2012), Laine, Ahonen ja Nissinen (2020), Raijas, Kalmi, Ranta ja Ruuskanen (2020) sekä Danske Bank (2019). Lisäksi nuorisolaissa (2016/1285) nuorella tarkoitetaan alle 29-vuotiasta (Nuorisolaki 21.12.2016/1285). Määritelmää esiintyy myös valtion nuorisoneuvoston tekemässä nuorisobarometrissa, jossa määritelmä nuorista on 15–29-vuotiaat (Hakanen, Myllyniemi & Salasuo 2019, 17).

Laki holhoustoimesta (1999/442) määrittelee täysi-ikäisen olevan 18-vuotta täyttänyt (Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442). Täysi-ikäisyyteen kuuluu se, että ihminen saa yhä enemmän vastuita ja velvollisuuksia, mutta myös enemmän vapautta. Huoltajat eivät esimerkiksi voi enää hoitaa pankki- ja talousasioita täysi-ikäisen puolesta, mutta oikeuksien puolesta täysi-ikäinen pystyy esimerkiksi äänestämään vaaleissa, menemään naimisiin ja ostamaan alkoholituotteita (vrt. Alkoholilaki 28.12.2017/1102 13§). Nuoria ryhmitellään opinnäytetyössä vastuiden, velvollisuuksien sekä elämänvaiheiden mukaan kahteen eri ryhmään: murrosikäiset (15–17-vuotiaat) sekä täysi-ikäiset (18–29). Ryhmien ikähaarukat voivat joissakin konteksteissa poiketa edellä mainitusta asettelusta, mutta pääsääntöisesti määritelmä pysyy kuitenkin samana.

2.2 Tarve talusosaamiselle

Nuorilla on yhä enemmän omaa rahaa käytössään (Wilska & Lintonen 2017). Nuoret suhtautuvat kulutukseen positiivisesti, minkä lisäksi se tuo heidän mielestään ”iloa elämään” (Salo 2019). Lisäksi erilaisia nuorille kohdistettuja tuotteita on yhä enemmän. Esimerkkejä tällaisista tuotteista ovat puhelimet, tabletit, tietokoneet, videopelit ja sovellukset. Digitalisaation ja sosiaalisen median ansiosta on syntynyt uudenlaisia maksutapoja, tuotteita ja vaikutusaloja. Nämä lisäävät entisestään tarvetta edistää nuorten

tietoisuutta kulutuksesta ja rahankäytöstä. Nuori saattaa saada käyttöönsä oman maksukortin, joka antaa nuorelle mahdollisuuden käyttää omaa pankkitiliään. Ongelmaksi saattaa kuitenkin muodostua se, ettei nuori välttämättä osaa kunnolla havainnoida digitaalista rahan kulutusta (Rehn 2019). Nuorten alttiutta sekä haavoittuvuutta lisäävät myös esimerkiksi kokemuksen puute sekä kehossa ja elämässä tapahtuvat muutokset, joita käydään tarkemmin läpi myöhemmissä kappaleissa. Tämä on tärkeää ymmärtää, sillä ihmisen käyttäytyminen perustuu usein opittuihin tapoihin toimia ja näin ollen nuorena opitut mallit saattavat kulkeutua myöskin aikuisuuteen. Mitä paremmin pystymme puuttamaan epäkohtiin lasten ja nuorten elämässä, sitä parempia tuloksia saatamme saada heidän tulevaisuutensa kannalta (Hermanson & Sajaniemi 2018).

2.3 Taloudellinen osaaminen

Englanninkielisessä kirjallisuudessa esiintyy talousosaamiseen liittyviä käsitteitä, kuten taloudellinen lukutaito (financial literacy, economic literacy) sekä taloudellinen kyvykkyys (financial capability, economic capability). Lisäksi on hyvä huomioida, että financial on tyypillisempi puhuttaessa kotitalouksien rahataloudesta. Economic puolestaan viittaa enemmän liike- ja kansantalouteen. (Peura-Kapanen & Lehtinen 2011, 2). Taloudellinen lukutaito voidaan mieltää enemmän tietoa läheisemmäksi taidoksi, kun taas taloudellinen kyvykkyys painottaa asenteita ja käytöstä (Stanford Center on Longevity n.d.).

Tässä opinnäytetyössä taloudellinen osaaminen rajataan edellä käytyjen määritelmien pohjalta siten, että se sisältää tietämystä, taitoa ja ymmärrystä, jotka liittyvät omaa taloutta koskevien päätösten tekoon ja seurauksiin. Näin ollen taloudellinen osaaminen nähdään nimensä mukaisesti osaamisena. Esimerkkinä osaamisesta voisi olla kyky ymmärtää oman talouden tuloja, kulutusta ja menoja sekä niihin liittyvien muutosten vaikutusta. Lisäksi esimerkiksi riskienhallinta (vakuutukset), säästöt, sijoittaminen ja budjetointi voidaan nähdä merkittävänä taloudellisen osaamisen osa-alueina. Jokainen kotitalous, yksilö ja ympäristö ovat omanlaisiaan, joten olennaista on kyky hahmoittaa yleismaailmallisia ilmiöitä sekä omaa ympäristöään. Esimerkiksi sijoittaminen voidaan nähdä yksilön tulevaisuuden kannalta hyödyllisenä, mutta sijoituskohteen tai -kohteiden valinnassa yksilön on hyvä huomioida omat tarpeet, ominaisuudet, vahvuudet ja heikkoudet sekä resurssit.

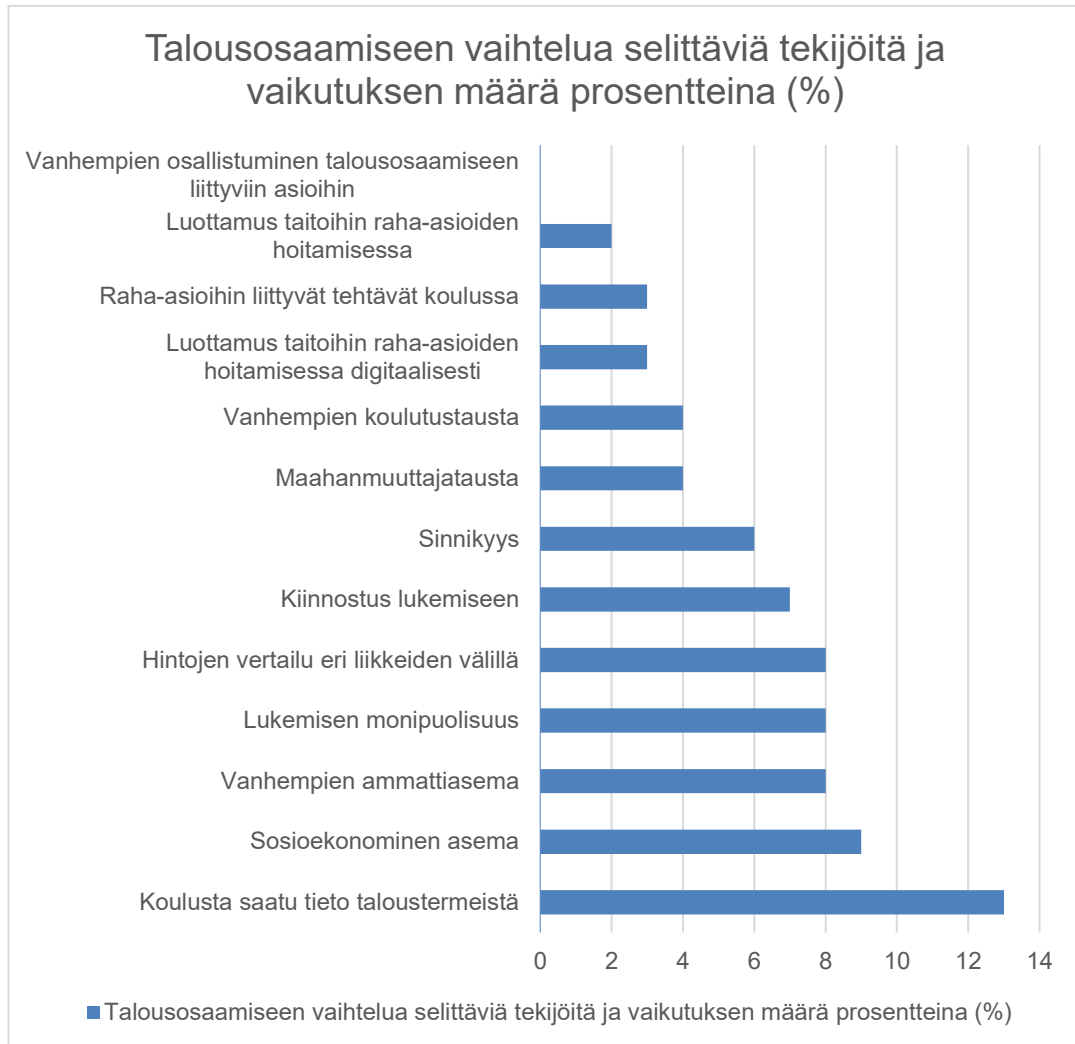
Hyvä talousosaaminen ja suotuisat taloudelliset päätökset auttavat siinä, että yksityiset henkilöt, varsinkin nuoret, pystyisivät joko välttämään, minimoimaan tai ratkaisemaan

taloudellisia ongelmia omassa elämässään. Näin ollen hyvällä talousosaamisella yksilö pystyisi osittain rakentamaan parempaa elämää itselleen sekä mahdollisesti myös läheisilleen (vrt. Stanford Center on Longevity n.d.; OECD INFE 2011, 3).

2.4 Talousosaamisen vaihtelua selittävät tekijät

Nuorten taloudellista osaamista voidaan tutkia joko subjektiivisesti tai objektiivisesti. Subjektiivisessa näkemyksessä keskitytään nuoren omaan käsitykseen taloutensa hallinnasta. Objektiivisen näkökulman nähdään tarkastelevan taloudellista osaamista ”kotitalouden tulojen, varallisuuden, lainamäärän, säästöjen ja sijoitusten sekä talouden faktatietojen hallinnan perusteella”. Yksilön kohdalla nämä kaksi näkökulmaa voivat olla myös ristiriidassa, mikäli hän ei tiedosta omaa taloustietämystään tai -taitoaan eikä myöskään kykene näitä hyödyntämään. (Luukkanen & Rajas 2012, 24-25; Leskinen & Rajas 2006, 17). Müller ja Weber (2010, 11) kuitenkin näkevät omassa tutkimuksessaan, että yksilön subjektiivinen arvio omista taidosta ennustaa hyvin myös objektiivista osaamista.

Laineen ym. (2020) mukaan PISA 2018 -tutkimuksessa kootaan yhteen merkittäviä talousosaamisen vaihtelua selittäviä muuttujia lineaarisen regressioanalyysin avulla. Suomen kohdalla seuraavat muuttujat merkitään tuloksiin prosenttiosuuksineen: koulusta saatu tieto taloustermeistä (13%), sosioekonominen asema (9%), vanhempien ammatti-asema (8%), lukemisen monipuolisuus (8%), hintojen vertailu eri liikkeiden välillä (8%), kiinnostus lukemiseen (7%), sinnikkyys (6%), maahanmuuttajatausta (4%), vanhempien koulutustausta (4%), luottamus taitoihin raha-asioiden hoitamisessa digitaalisesti (3%), raha-asioihin liittyvät tehtävät koulussa (3%), luottamus taitoihin raha-asioiden hoitamisessa (2%) ja viimeisenä vanhempien osallistuminen talousosaamisen liittyviin asioihin (0%) (Laine ym. 2020).

Kuvio 1. Taloulosaamisen vaihtelua selittävät tekijät, Suomi. (Laine ym. 2020, 103)

Opinnäytetyössä tarkastellaan suurelta osin samoja tekijöitä. Vanhemmat ja koulu ovat tarkastelussa erityisessä asemassa, sillä ne vaikuttavat suuresti nuorten oppimiseen ja toimintatapoihin. Nuorella itsellään on myös omanlaisensa rooli kaiken keskiössä. Kaikki nuoret eivät ole samanlaisia, vaan heillä on vaihtelevia kiinnostuksen ja mielenkiinnon kohteita. Nuorilla on erilaisia taustoja sekä persoonallisia ominaisuuksia. Tässä opinnäytetyössä nuoria kuitenkin tarkastellaan yleisesti, eikä yksittäisiin ominaisuuksiin pureuduta enempää. On silti tärkeää huomioida, että yksittäisiä tilanteita on arvioitava tapauskohtaisesti. Esimerkiksi osakesijoittaminen ei välttämättä sovi kaikille, kuten ei myöskään tiukat budjetointirajat. Suositeltavaa on siis se, että taloulosaamisen kehittämisessä otetaan myös huomioon kehitettävien osapuolien ominaisuudet.

2.4.1 Talousosaamisen neljä osa-aluetta

Atkinsonin, McKayn, Kempsonin ja Collardin (2006) tutkimuksen tuloksia tarkastellessa kiinnitetään huomiota ikään ja sukupuoleen, jotka ovat opinnäytetyössä rajauksen kannalta tärkeimpiä. Tutkimus toteutettiin perustutkimuksena Yhdistyneessä kuningaskunnassa (Iso-Britannia ja Pohjois-Irlanti), joten tulokset eivät välttämättä ole suoraan sovellettavissa Suomeen. Myös tutkimuksen toteutusvuosi on syytä ottaa huomioon, sillä muutoksia on saattanut tapahtua suuntaan tai toiseen. Nämä neljä osa-aluetta ovat rahan hallinta, tulevaisuuden suunnittelu, finanssituotteiden valinta sekä ajan tasalla pysyminen.

Rahan hallintaa pidetään tutkimuksessa merkittävänä sekä välttämättömänä osana taloudellista osaamista, mutta toisaalta Atkinsonin ym. (2006) päätelmissä esimerkiksi korkeatuloisena ei ihmisen tarvitse osata niinkään paljoa rahan hallintaa. Rahan hallintaa mitatessa Atkinson ym. (2006) selvittävät osallistujien kykyä selviytyä esimerkiksi laskuista ja sitä, riittäävätkö rahat vai loppuvatko ne. Toisena he katsovat rahan hallinnassa sitä, kuinka hyvin ihmiset pitävät silmällä päivittäistä kulutustaan ja talouttaan. Rahan hallintaan liittyvät tulokset ovat positiivisia ja suurin osa vastaajista, reilusti yli puolet, selviytyy hyvin laskuista ja muista kuluista. Myös päivittäisten raha-asioiden ja talouden hallinnassa tulokset ovat hyviä, mutta hieman enemmän jakautuneita huonompiin pistemääriin (Atkinson ym. 2006, 18–20). Nuori ikä näkyy alhaisempina pisteinä rahojen riittävydessä, kun taas toisaalta iällä ei ole kovinkaan suurta merkitystä rahan silmällä pitämisessä (Atkinson ym. 2006, 58). Tarkasteltaessa sukupuolten välisiä eroja, havaitaan, että naiset pitävät silmällä pankkitilejään useammin kuin miehet (Atkinson ym. 2006, 43).

Tulevaisuuden suunnittelun kohdalla pisteytykset jakautuvat melkein tasaisesti pisteytyksessä (0–100) kaikkiin kohtiin (Atkinson ym. 2006, 20). Tuloksissa todetaan vastausten jakautuvan suurelta osin huonompiin pisteytyksiin, joten tällä osa-alueella on mahdollisesti parantamisen varaa. Ihmiset eivät esimerkiksi ole kunnolla varautuneita yllättäviin suuriin menoihin tai siihen, että heidän tulonsa pienenisivät. Tuloksissa nähdään Atkinsonin ym. (2006) mielestä viitteitä siitä, että ihmisten oma kytkeytyminen osana talouden hallintaan, koulutustason korkeus sekä finanssituotteiden ostaminen vaikuttavat positiivisesti korkeampiin pisteytyksiin. Kun ihmiset eivät ajattele tulevaisuuteen tai ovat joko taloudellisesti tai sosiaalisesti syrjäytyneitä, ovat pisteytykset heikompia. Iällä on myös merkitystä pisteytyksissä. Tuloksissa huomataan nuorten ihmisten pisteiden

olevan alhaisempia, kun taas iäkkäämmillä pisteytykset ovat parempia. (Atkinson ym. 2006, 64–83).

Finanssituotteiden valinnan kohdalla jakautuvuutta on paljon enemmän alle 50 pisteytykseen (Atkinson ym. 2006, 21), mikä kertoo siitä, että yksilöt tekevät paljolti huonoja valintoja tuotteiden kohdalla. He eivät esimerkiksi kilpailuta tuotteitaan, minkä lisäksi he tekevät uusia sopimuksia käytössä oleville tuotteille. Parantamisen varaa on myös tuoteselosteiden ja -ehtojen lukemisessa. Tuotteita, joita tutkimuksessa tarkastellaan, ovat esimerkiksi asuntolaina, sijoitustuotteet, luottokortit, vakuutukset ja talletustilit. Tuloksissa yksi selittävimpiä tekijöitä hyvälle kyvyllä tässä osa-alueessa on se, kuinka paljon yksilö on tekemisessä tuotteiden kanssa. Mitä enemmän ihmiset ovat ostaneet/ottaneet tuotteita, sitä paremmat heidän tuloksensa ovat. Näin ollen kokemus ja aktiivisempi finanssituotteiden parissa vietetty aika, kuten vertailu ja kilpailutus, ovat eduksi tämän osa-alueen kehittämisessä. (Atkinson ym. 2006, 84–111). Miesten saamat pisteytykset (46) ovat keskiarvolta hieman parempia kuin naisten pisteytykset (42). Sukupuolten välisiä eroja oli vähän, mutta tekijöiden mukaan regressioanalyysi viittaa sukupuolen olevan merkittävä (Atkinson ym. 2006, 104). Lisäksi havaitaan, että nuoret saavat alhaisempia pistemääriä muihin ikäluokkiin verrattuna. Pisteet alkavat laskea 60 vuoden iässä (Atkinson ym. 2006, 105).

Viimeisessä osa-alueessa, ajan tasalla pysymisessä, käydään läpi esimerkiksi ihmisten talouden vaihteluita, uusien finanssituotteiden seurantaa ja vanhoissa tapahtuvia muutoksia sekä sitä, miten ihmiset osaavat hakea taloudellisiin asioihin apua (Atkinson ym. 2006, 21). Tuloksissa miesten ja naisten välillä on eroja pisteytyksessä. Miehillä on hieman keskivertoa paremmat tulokset kuin naisilla. Lisäksi ikä vaikuttaa siten, että nuorilla pisteytykset ovat alhaisempia kuin iäkkäämmillä (Atkinson ym. 2006, 127).

Tulokset eivät välttämättä ole niin huolestuttavia kuin luulisi. Nuorten kokemus ei ole vielä karttunut, eivätkä he ehkä ole ehtineet olla tekemisissä finanssituotteiden, kuten vakuutusten ja lainojen, kanssa. Nuorilla elämä on vasta alkuvaiheessa, mikä tuo myös mahdollisuuksia mukanaan. Tulosten perusteella rahan hallinta on hyvällä mallilla, kun taas tulevaisuuden suunnittelussa, finanssituotteiden valinnassa ja ajan tasalla pysymisessä on vaihtelevasti parantamisen varaa. On hyvä ottaa huomioon esimerkiksi se, miten osaaminen näkyy iän myötä ja onko jonkin tietyn osa-alueen osaaminen heikkoa myös vanhempien ihmisten keskuudessa.

Suomessa toteutettiin samankaltainen tutkimus, jossa käytetään osittain hyväksi Atkinsonin ym. (2006) taloudellisen osaamisen osa-alueita tutkittaessa suomalaisten 15–20-vuotiaiden nuorten näkemyksiä taloudellisesta osaamisesta. Tutkimuksessa aineistoa kerättiin lukioista sekä toisen asteen oppilaitoksista eri puolelta Suomea. Nuoria kerättiin keskusteluryhmiin puhumaan omista näkemyksistään, jotka liittyvät taloudelliseen osaamiseen. Tutkimus toteutettiin empiirisesti, ja keskusteluryhmiin kertyi nuoria yhteensä 177 kappaletta. (Luukkanen & Raijas 2012).

Tulokset ovat positiivisia ja kertovat siitä, että suomalaisilla nuorilla on riittävä pohjanäkemyksen hyvän ja huonon talousosaamisen välillä. Nuoret ovat tutkimuksen mukaan myös kiinnostuneita esimerkiksi säästämisestä ja sijoittamisesta. (Luukkanen & Raijas 2012, 31). Tulokset ovat hieman samanlaisia kuin Atkinsonin ym. (2006) tutkimuksessa, josta kertoo se, että raha-asioiden hallinta (arjen tulot ja menot) ja tulevaisuuden suunnittelu (varautuminen tulevaisuuteen sekä säästäminen) ovat puheena enemmän kuin finanssituotteiden tunteminen ja talousasioissa ajan tasalla pysyminen (Luukkanen & Raijas 2012, 32). Luukkanen ja Raijas (2012) pohtivat, johtuuko vähäinen puhuminen viimeisen kahden osa-alueen kohdalla siitä, etteivät nuoret vielä osaa liittää näitä asioita omaan elämäänsä (Luukkanen & Raijas 2012, 33). Tietyt asiat, kuten lainan tai vakuutuksien otto, eivät ole nuorille vielä tietyssä iässä arkisia asioita, mutta niistä saattaisi olla hyvä kertoa nuorille enemmän.

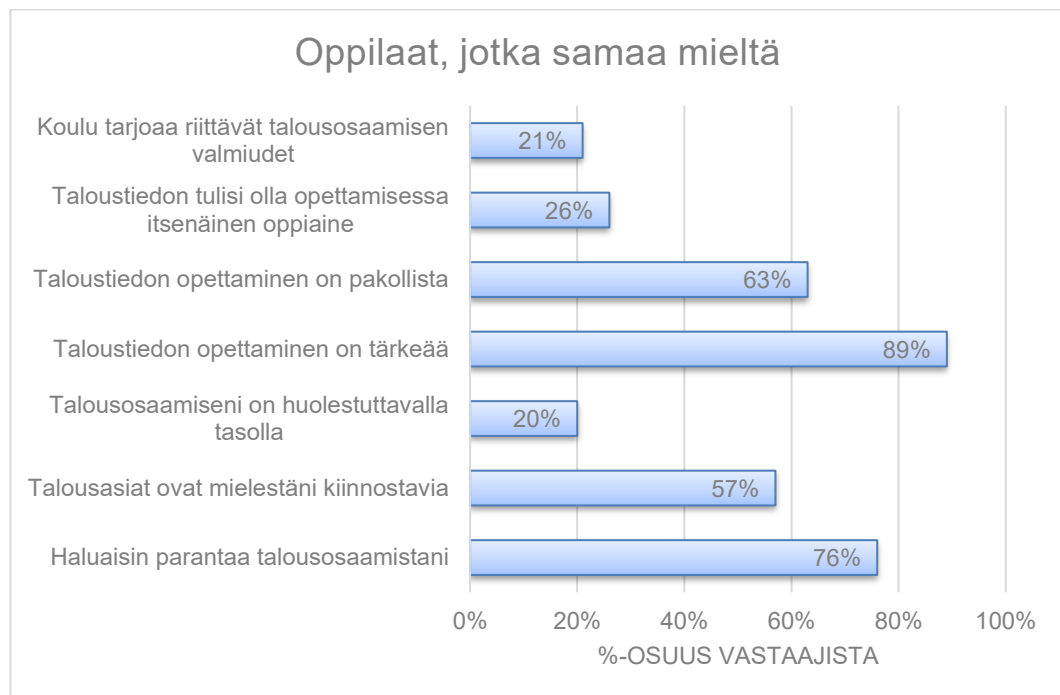
Luukkanen ja Raijas (2012) viittaavat Johnsonin ja Sherradenin (2007) toteamukseen siitä, ettei informaatio itsessään ole riittävää, vaan nuoria tulisi päästää lähemmäksi myös käytännön kokemista. Tällöin tieto ja tekeminen yhdistyisivät. Tämä auttaisi myös nuoria ymmärtämään finanssituotteiden sekä palveluiden merkitystä. Luukkanen ja Raijas (2012) tuovat myös esille Parrishin ja Servonin (2006, 10) ehdotuksen siitä, että valtio tarjoaisi jokaiselle lapselle hyödynnettäväksi säästötilin, joka voisi olla käytettävissä talousopetuksessa. Näin talousopetus saataisiin lähemmäs omaa elämää. Ideaa on tuoreeltaan esitetty myös Suomessa lyhyen tähtäimen toimenpide-esityksenä työ- ja elinkeinoministeriön julkaisussa Visio 2030 (Sipilä, Aminoff, Aho, Hasu, Ikäheimo, Lounasmeri & Mäkyinen 2021, 19).

2.4.2 Mielenpitoet ja asenteet

Vuonna 2018 Talous ja nuoret TAT:n toteuttamassa Nuorten talousosaaminen -(web-)kyselytutkimuksessa käydään läpi yläkoulussa sekä toisella asteella opiskelevien

nuorten talousosaamisen tasoa ja asenteita. Tutkimukseen vastasi 648 nuorta. Tämän lisäksi tutkimuksessa esiintyy myös 749 opettajan vastaukset, jotka liittyvät kysymyksiin, kuten: Mitä mieltä opettajat ovat omista taloustaidoistaan, millaista tukea/tietoa opettajat tarvitsevat ja mitä mieltä opettajat ovat nuorten talousosaamisesta (TAT 2018). TAT:n opettajista tehty tutkimus ja raportti (2019) syventyy enemmän opettajien näkökulmaan sekä 749 opettajan vastauksiin (TAT 2019).

TAT:n (2018) nuoriin, heidän mielipiteisiinsä sekä asenteisiinsa kohdistuvasta raportista selviää, että nuorista kolme neljäsosaa on halukkaita parantamaan omaa talousosaamistaan. Yli puolet nuorista pitää talousasioita kiinnostavina, ja viidennes nuorista kokee oman talousosaamisensa tason huolestuttavaksi. Lähes 90 % nuorista pitää taloustiedon opettamista tärkeänä. Yli puolet nuorista pitää taloustiedon opettamista pakollisena, mutta toisaalta vain neljännes nuorista vastaajista kannattaa sitä, että taloustieto olisi opettamisessa itsenäinen oppiaine. Viidennes nuorista kokee koulun tarjoavan riittävät talousosaamisen valmiudet. Opettamisen kannalta nuoret näkevät, että koulu opettaa taloustaitoja suurelta osin välttävästi tai korkeintaan kohtalaisesti. (TAT 2018).

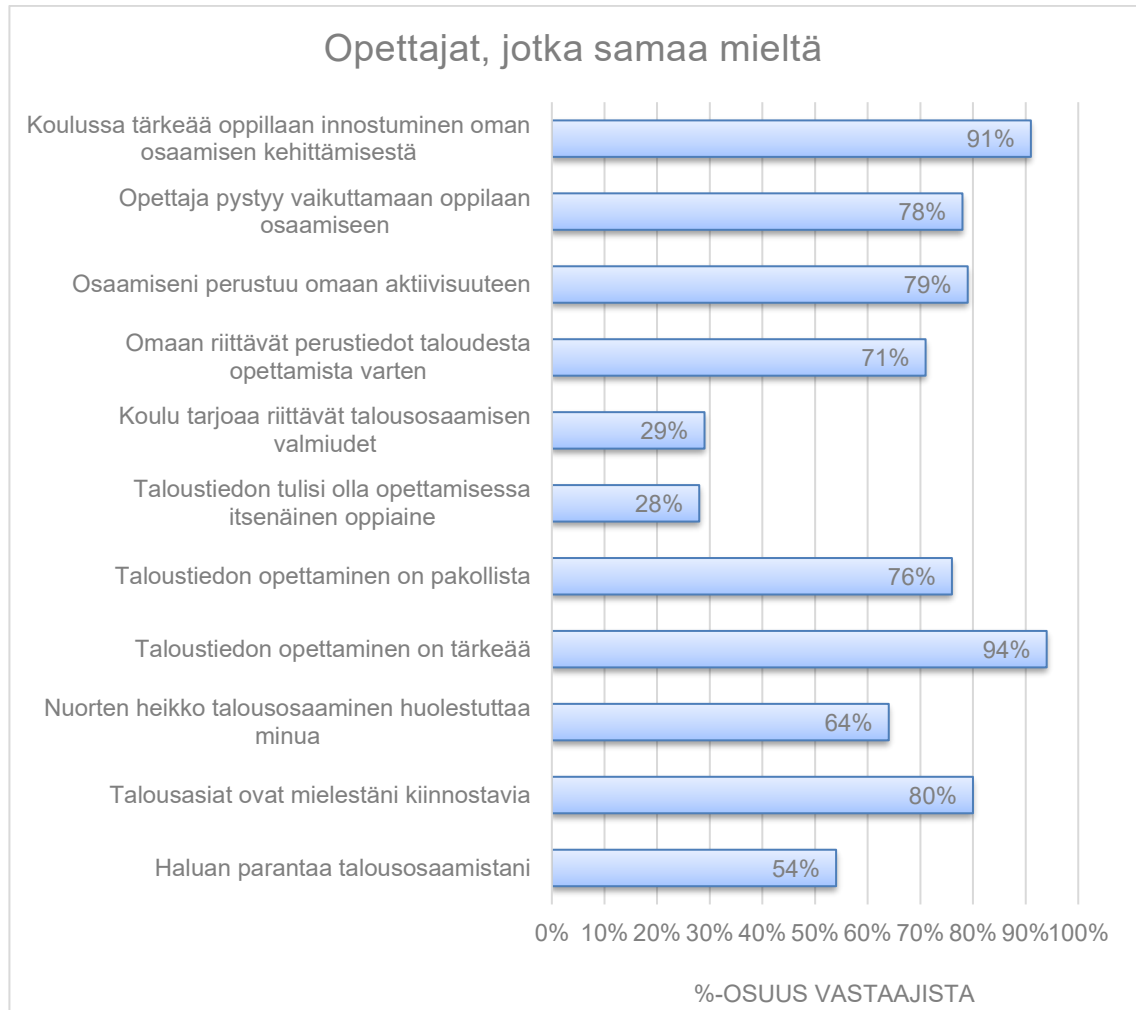

Kuvio 2. Nuorten mielipiteitä liittyen talousosaamiseen ja opetukseen. (TAT 2018).

TAT:n 2019 raportissa opettajille esitetään hieman samanlaisia tai samankaltaisia kysymyksiä kuin nuorille. Tuloksissa verrataan opettajien ja nuorten vastauksia. Nuorten vastaukset on merkattu sulkuihin. Tulokset osoittavat, että mielipiteet ovat yllättävän

yhteneväisiä. Opettajista 94 % pitää taloustiedon opetusta koulussa tärkeänä (vrt. 89 %). Taloustiedon opettamisen pakollisuutta kannattaa 76 % opettajista (vrt. 63 %), kun taas 28 % on sitä mieltä, että taloustiedon tulisi olla itsenäinen oppiaine (vrt. 26 %). Opettajista 29 % ajattelee koulun antavan oppilaille riittävät talousosaamisen valmiudet (vrt. 21 %). (TAT 2019).

TAT:n (2019) raportissa enemmän opettajiin itseensä kohdistuvat kysymykset antavat seuraavanlaisia tuloksia. Yli 60 % opettajista ilmaisee olevansa huolissaan nuorten heikosta talousosaamisesta ja kolme neljästä opettajasta näkee, että opettaja pystyy vaikuttamaan oppilaan tai opiskelijan talousosaamiseen. Yhdeksän kymmenestä opettajasta pitää tärkeänä sitä, että oppilaat tai opiskelijat innostuisivat koulussa oman talousosaamisen kehittämisestä. Opettajista 60 % vastaa taloustiedon opettamisen vaativan opettajien välistä yhteistyötä ja 76 % näkee taloustiedon opettamisen pakollisuuden olevan tärkeää kaikilla opetusasteilla sekä koulumuodoissa. Lisäksi opettajien oma aktiivisuus talousosaamisessa näkyy vastauksissa. Opettajista 80 % vastaa talousasioiden kiinnostavan heitä ja 79 % kertoo, että oma talousosaaminen perustuu omaan aktiivisuuteen tai perehtyneisyyteen eikä ammatin tarjoamiin koulutuksiin. Riittävyyden näkökulmasta 71 % opettajista vastaa oman perustiedon olevan riittävää opettamista varten ja 54 % opettajista haluaisi parantaa talousosaamistaan. (TAT 2019).

Kuvio 3. Opettajien mielipiteet talousosaamiseen opetuksesta, omista kyvyistä sekä nuorten tilanteesta. Mukailten (TAT 2019).

Lukion ja ammattikoulun käyvien sekä käyneiden 15–29-vuotiaiden nuorten näkemyseroja tulee esille Danske Bankin (2019) tekemässä Oma talous haltuun -kyselytutkimuksessa. Tutkimuksessa ammattikoulussa opiskelevista tai sen suorittaneista nuorista 27 % vastaa nuorten taloustaitojen ”olevan jokseenkin hyvällä tasolla”. Lukiolaisten kohdalla taas vastausprosentti samaan valintaan on 40 %. Tutkimuksessa todetaan myös perheen pienituloisuuden vaikuttavan negatiivisesti nuorten talousosaamisen uskoon. (Danske Bank 2019).

Ikä vaikuttaa Danske Bankin (2019) tutkimuksen mukaan niin, että samainen ”usko nuorten talousosaamiseen” nähdään sitä huonompana mitä vanhempi vastaaja on. Tätä saattaa selittää Danske Bankin pääekonomisti Pasi Kuoppamäen mukaan se, että iän karttuessa nuoret alkavat havahtua enemmän tosiasioihin. Vastuut lisääntyvät

itsenäistymisen ja kotoa pois muuttamisen myötä. Taloudelliset ongelmat saattavat myös näkyä paremmin ympärillä ja lähipiirissä. (Danske Bank 2019).

Oman taloustaidon kohdalla tutkimukseen osallistuneet nuoret vastaavat uskovansa omiin taitoihin enemmän kuin muiden nuorten, sillä jopa 69 % vastaa subjektiivisesti omien taitojensa olevan vähintään jokseenkin hyvät. Ikää tarkasteltaessa tutkimuksesta selviää, että 18–20-vuotiaat arvioivat oman osaamisensa huonoimmaksi. (Danske Bank 2019).

Nuorten vanhemmat ovat tutkimuksen mukaan nuoria optimistisempia nuorten talousosaamista arvioidessa. Oman lapsen ikä vaikuttaa positiivisesti vanhempien näkemykseen – mitä vanhempi lapsi, sitä paremmaksi osaaminen arvioidaan. Vanhempien hyvä-tuloisuudella on myös vaikutusta heidän omiin ajatuksiinsa ja arvioihinsa. He arvioivat useammin nuorten talousosaamisen ”olevan jokseenkin hyvällä tasolla”. (Danske Bank 2019).

Yllättävää on se, että tutkimuksen mukaan nuoret ja heidän vanhemmat pitävät ”yksimielisesti” koulua merkittävänä taloudenosaamisen kehittäjänä. Nuorista 54 % ja vanhemmista 60 % uskoo koulun opettaneen ”ainakin osittain riittävästi taloustaitoja”. (Danske Bank 2019).

Tutkimuksen otoskoko on 502 15–29-vuotiasta nuorta ja 504 nuorten vanhempaa. Kokonaistuloksessa arvioidaan keskimääräisen virhemarginaalin olevan ”±3,9 %-yksikköä suuntaansa”. (Danske Bank 2019).

Danske Bankin (2019) tutkimustulosten mukaan nuoret ja opettajat siis pitävät taloustiedon opetusta koulussa tärkeänä, jopa enemmistömäärin pakollisena, mutta eivät koe koulun tarjoavan riittävästi valmiuksia talousosaamiselle. He eivät myöskään välttämättä haluaisi taloustietoa itsenäiseksi oppiaineeksi. Opettajilla on myös heidän omasta mielestään suurelta osin riittävä tietoa. Siitä huolimatta he saattaisivat kaivata lisää tietoa ja haluaisivat suurelta osin parantaa omaa talousosaamistaan.

2.4.3 Vanhempien ja kasvattajien rooli

Huttusen (2015) mukaan voidaan pitää tärkeänä sitä, että vanhemmat tukevat nuoria ja nuoret oppivat ottamaan vastuuta itsestään. Nuoren kasvun ja kehityksen kannalta ei ole optimaalista, että vanhemmat hoitavat kaiken hänen puolestaan. Nuorelle hyväksi ei

myöskään ole se, ettei nuorelle anneta tarpeeksi tukea, ja oletetaan hänen ottavan vastuuta asioista, joista hän on epävarma ja tietämätön. Myönteistä olisi, että vanhemmat antaisivat nuorelle omaa tilaa itsenäistyä, mutta samalla asettaisivat rajoja, kuitenkin antaen nuorelle tukea, jotta nuori pääsee turvallisessa ympäristössä kasvamaan sekä kehittymään kohti aikuisuutta. Vastoinkäymiset ja virheet opettavat omalta osaltaan nuorta ja nuoren ”kapina” vanhempia kohtaan on normaalia irtaantumista kohti omien päätöksien tekoa. Nuori saattaa myös kohdata tilanteita, joissa vanhempien neuvot osoittautuvat hyväksi, mutta niitä ei haluta ottaa vastaan. Tämä on kuitenkin nuorelle hyvä oppimismahdollisuus. Aikuistumisen myötä nuori saattaa palautua takaisin tapoihin ja tottumuksiin, joita lapsuudessa ja nuoruudessa on kotona opittu. Vanhemmilla/kasvattajilla (toisten nuorten vanhemmat, sukulaiset, nuorten kaverit, koulut ja erilaiset järjestöt) on näin ollen suuri rooli nuoren kehittymisen suhteen. (Huttunen 2015, 14–20).

Huttunen (2015) tuo esille sen, että maailmassa on tapahtunut monenlaisia muutoksia viimeisen muutaman vuosikymmenen aikana. Nämä muutokset ovat tuoneet mukanaan uusia mahdollisuuksia valinnoissa, mikä taas saattaa vaikeuttaa nuoren päätöksen tekoa. Nuorten voi olla vaikea tietää, mitä he itse haluaisivat tai mikä valinta olisi hänelle hyväksi. Nuorten vanhemmille ja kasvattajille olisikin tärkeää tarjota tarpeellista tietoa nuoruudesta. (Huttunen 2015, 17–28).

Peura-Kapanen (2015) muistuttaa, että tutkimukset viittaavat nuorten saavan ”taloudellisen käyttäytymisen mallin” heidän vanhemmiltaan. Näin ollen vanhempien rooli nuoren taloustaitojen opetuksessa on erittäin tärkeä. Hyviä tapoja opettaa kyseistä taitoa on esimerkiksi nuoren ottaminen mukaan keskusteluihin liittyen perheen hankintoihin. Lisäksi vanhemmat voivat näyttää ja kertoa laskujen maksuista, elämiseen liittyvistä menoista ja perheen menoista. Kaikenlaiset rahaan ja arkeen liittyvät tilanteet ovat erinomaisia opettamaan. Vanhempien omat taidot saattavat kuitenkin joissakin tilanteissa tai perheissä olla heikohkot (ylivelkaantuneisuutta, maksuhäiriöitä), jolloin muilla läheisillä tai koululla on tärkeä rooli nuoren taloustaitojen opastuksessa. (Peura-Kapanen 2015, 87–88).

PISA 2018 -tutkimuksessa havaitaan suomalaisten oppilaiden saavan talousosaamisen kokeessa keskimääräisesti 51 pistettä enemmän, jos he saavat vanhemmiltaan rahasioihin liittyvää tietoa. Tulos ei kuitenkaan lineaarisen regressioanalyysin jälkeen selittänyt talousosaamisen vaihtelua. Vertailukohteena ovat oppilaat, jotka eivät saa kyseistä tietoa. Ero muuttuu vakioinnin jälkeen 35 pisteen suuruiseksi. Vakioinnin kohteita ovat ”oppilaan sukupuoli, sosioekonominen asema ja maahanmuuttajatausta”. (Laine ym.

2020). Vertailussa pisteitä saavat hyvin myös oppilaat, jotka ovat saaneet raha-asioista tietoa internetin avulla. Heille pisteitä kertyy ennen vakiointia 23 enemmän ja vakioinnin jälkeen 16 enemmän kuin oppilailla, jotka eivät ole saaneet tietoa internetistä. Suomessa ja OECD-maissa keskimääräisesti mielenkiintoista on kuitenkin se, etteivät vanhempien kanssa käydyt talousasioihin liittyvät keskustelut kuitenkaan ole summaindeksillä katsottuna yhteydessä oppilaiden talousosaamiseen. Opettajilta saatavat raha-asioihin liittyvät tiedot ovat sen sijaan Suomessa merkittäviä, mikä poikkeaa monesta muusta maasta. (Laine ym. 2020).

PISA 2018 -tutkimuksessa verrataan eri maiden välisiä eroja vanhempien osallistumista talousosaamiseen liittyvissä asioissa. Vertailuun kuuluu OECD-maiden lisäksi esimerkiksi Brasilia, Venäjä, Georgia ja Bulgaria. Vertailussa Suomi sijoittuu Viron lisäksi alimmaiseksi. Toisin sanoen Suomessa ja Virossa vanhemmat osallistuvat ”vähiten lasten talousosaamisen kehittämiseen”. Parhaiten vanhemmat osallistuvat maissa kuten Bulgaria, Serbia, Brasilia ja Liettua. Suomalaisista oppilaista 82 % keskustelee vanhempiensa kanssa rahan käyttöön liittyvistä päätöksistä vähintään 1–2 kertaa kuukaudessa, kun taas muissa OECD-maissa tulos on noin 76 %. (Laine ym. 2020).

2.4.4 Koulutuksen valinta

Talous ja nuoret (TAT 2020) julkaisemassa Nuorten tulevaisuusraportti 2020:ssa kerrotaan opiskeluvalinnan pohdinnassa tärkeimpien lähteiden olevan opinto-ohjaaja, vanhemmat tai sukulaiset ja ystävät sekä tutut (TAT 2020, 15). Raportissa kerrotaan opinto-ohjaajien merkityksen kasvavan päätöksissä 7.–9. luokan välillä, samalla myös vanhempien ja sukulaisten merkitys vähenee (TAT 2020, 16). Paikkakunnalla (asuinmaakunta) on myös vaikuttavuutta raportin mukaan. Esimerkiksi Uudellamaalla vanhemmat ja ystävät ovat tärkeässä roolissa, kun taas Pohjois-Karjalassa TET (Työelämään tutustumisjaksot) sekä opettajat (TAT 2020, 15). Näin ollen merkittävänä vaikuttajana opiskeluvalinnassa saattaa olla useammin ulkopuoliset tekijät kuin sisäiset (oma valinta). Toisin sanoen valintaan voi vaikuttaa merkittävästi asiat, joihin ei pysty itse vaikuttamaan.

Myrskylän (2009) toteuttama tutkimus havaitsee vanhempien koulutuksen periytyvän. Tutkimuksessa hyödynnetään loppuvuoden 2007 Tilastokeskuksen henkilötietoja. Tarkastelussa on 30–49-vuotiaat ja heidän vanhempansa. Myrskylä (2009) huomaa, että vanhempien korkea koulutus lisää myös merkittävästi todennäköisyyttä sille, että heidän lapsillaan on samantasoista tai korkeampaa koulutusta kuin vanhemmillaan. Esimerkiksi

tutkijavanhempien lasten kohdalla on 7–10-kertainen todennäköisyys sille, että nämä lapset kouluttautuvat tutkijatasolle. Tämän lisäksi äidin korkealla koulutuksella on hieman enemmän merkitystä lasten korkealla koulutuksella kuin isällä. Koulutusalojen kesken on myös eroja periytyvyydessä. Todennäköisemmin periytyvät esimerkiksi opettajankoulutus, kasvatustieteellinen koulutus, maa- ja metsätalouden koulutus sekä luonnontieteellisen alan koulutus. Todennäköisyys saman koulutuksen periytyvyyteen on ollut näillä aloilla jopa 3–4-kertainen koko 30–49-vuotiaaseen väestöön nähden. Huonommin taas periytyivät esimerkiksi tekniikan alan, palvelualojen, sosiaali- ja terveysalan, sekä kaupallisen alan koulutukset. (Myrskylä 2009).

2.4.5 Aivojen kehitys ja hormonit

Nuorten kohdalla haavoittuvuutta lisää kehossa tapahtuvat hormonaaliset muutokset sekä aivoissa tapahtuva kehitys. Hermansson ja Sajaniemi (2018) kiteyttävät hyvin artikkelissaan nuorten aivotoiminnan kehityksessä tapahtuvien muutosten vaikutuksia. He kuitenkin muistuttavat aivojen toimivan kokonaisuutena, vaikka aivot koostuvatkin erilaisista aivo-osista. Nuorten aivojen kannalta ehkä merkittävimpiä aivo-osia ovat heidän mukaansa limbiseen järjestelmään (tunteiden kokeminen ja säätely) liittyvät hippokampus, hypotalamus, nucleus accumbens (mielihyvakeskus) ja manteliumake. (Hermansson & Sajaniemi 2018).

Hermansonin ja Sajaniemen (2018) mukaan aivoissa tapahtuu hermosolujen välisten synapsien kohdalla kehityksellistä organisoitumista, joka ”vakiintuu aikuisuuden tasolle” noin 30-vuotiaana. Tämä tarkoittaa sitä, että aivot ovat tähän asti haavoittuvaisia ja herkkiä ”ympäristön mahdollisille haitallisille vaikutuksille”. Kuitenkin aivojen plastisuus nuoruudessa tuo myös mahdollisuuksia oppia parempaan päin. (Hermanson & Sajaniemi 2018).

Hermansonin ja Sajaniemen (2018) mukaan nuoret ottavat riskejä enemmän kuin lapset, mikä saattaa johtua limbisen järjestelmän tehokkaammasta toiminnasta verrattuna etuaivokuoreen. Tätä todennäköisesti selittää limbisen järjestelmän (varsinkin manteliumake ja nucleus accumbens eli mielihyvakeskus) kehittyminen, joka on huomattavasti nopeampaa verrattuna etuotsalohkon kehittymiseen. Tämä taas saattaa johtaa siihen, että reaktiot ovat huonommin säädelyä ja reaktiot ottavat käyttäytymisessä valtaa. Etuotsalohkon kuorikerrokseen liittyvät impulssikontrolli, tarkkaavuus, tunteiden säätely, päätöksenteko ja arvottaminen sekä toiminnan suunnittelu ja ohjaus. Nuorilla tapahtuu

määrällistä lisääntymistä dopamiinintuotannossa sekä dopamiinireseptoreissa. Hermansonin ja Sajaniemen (2018) mukaan eläinkokeissa ja toiminnallisissa magneettikuvauksissa aivojen ”mielihyvakeskus reagoi jännitykseen ja palkintoihin voimakkaammin ja etuotsalohkojen kontrollialueet heikommin kuin samat aivoalueet aikuisilla ja lapsilla.” Dopamiinin lisäyksen myötä erityisesti pojat hakevat ympäristöstään useammin uusia dopamiinia (mielihyvää) tuottavia ”lähteitä”. Hermanson ja Sajaniemi mainitsevat tutkimusten toteavan, että ”terveyttä ja hyvinvointia” sekä tulevaisuuden työmaailmassa menestymistä pystytään ennakoimaan sillä, kuinka hyvin omaa mielihyvää pystyy viivästyttämään. Näin ollen ”mielihyvän viivästyttämisen taito” on hyvinvoinnin ja menestyksen kannalta suositeltava taito oppia. (Hermanson & Sajaniemi 2018).

2.5 Nuorten talous

Nuoruudessa yleensä alkava itsenäistyminen ja irtautuminen vanhemmista tuo mukanaan uusia taloudellisia haasteita. Näitä voivat olla esimerkiksi kotoa poismuuttaminen, omien asioiden hoitaminen, laskujen ja vuokran maksaminen ja omien hankintojen rahoittaminen. Lisäksi koulutusvalintojen tekeminen sekä työnteko tulevat ajankohtaisemmiksi. (Ranta n.d.).

Itsenäistyminen tuo uudenlaisen näkökulman ja kokemuksen nuorelle rahankäytöstä. Nuori joutuu miettimään enemmän päivittäisiä päätöksiään ja esimerkiksi sitä, kuinka hyvin hänen rahansa riittävät. Useimmiten myös nuorille tyypilliset pienet tulot ovat omiaan tekemään päätöksistä merkittäviä, sillä niukat resurssit (raha) luovat pienistäkin kuluspäätöksistä merkityksellisempiä. Esimerkkinä tämänkaltaisesta tilanteesta voi olla tilanne, jossa nuorelle jää asumiskulujen jälkeen 100 euroa käyttörahaa. Tällöin viikko- ja jopa päivätason kulutusvalinnat ovat merkittäviä, mikäli tarkoituksena on jäädä plus-salle kuun lopussa.

Nuoret ovat edellä käytyjen tutkimusten mukaan kohtalaisen tietoisia raha-asioiden hallinnasta sekä oman talouden suunnittelusta. Tietoisuus, käyttäytyminen ja valinnat eivät välttämättä kuitenkaan kulje käsi kädessä. Saattaa olla esimerkiksi tilanne, jossa nuorella rahat riittävät juuri ja juuri kuukauden loppuun asti, mutta houkutukset, kuten uusi puhelin tai baari-ilta, vievät loppukuun rahat mukanaan.

Vanhemmillä ja kouluilla on suuri merkitys sen kannalta, millaiseksi osaajaksi nuori kasvaa. Lisäksi nuorella on vastuu itsestään ja omasta käyttäytymisestään, varsinkin täysi-

ikäisyyden jälkeen. Positiivista on se, että pankit sekä järjestöt ovat nousseet vanhempien ja koulujen rinnalle nuorten talousosaamisen kehittämisessä.

2.5.1 Tulot ja tuet

Vanhemista tai läheisistä voi tilanteesta riippuen olla erittäin suuri apu pienissäkin asioissa, esimerkiksi silloin, kun nuori tarvitsee tukea puhelin- tai nettiliittymän ja ehkä jopa ruokaostosten rahoituksessa. Tilannekohtaisuus johtuu siitä, ettei kaikilla ole välttämättä vanhempia tai läheisiä, tai lähipiirillä ei ole oman tilanteensa vuoksi resursseja auttaa. Yksilön tilannetta tarkasteltaessa onkin hyvä analysoida hänen ympäristöään, koska olosuhteet riippuvat siitä. Täten voi olla myös hankalaa antaa yksiselitteistä ohjetta tai toimintatapaa, koska jokaisella on omanlaisensa ympäristö ja tukiverkosto.

Nuoren elämään kuuluu yleensä pienet tulot, jotka saattavat koostua Kelan myöntämistä opinto- ja asumistuesta. Lisäksi nuoret saattavat myös tehdä osa-aika- tai kesätöitä opintojen ohella. Tulot saattavat näistä syistä vaihdella ajankohdan mukaan. Tulojen vaihtelut sekä elämänmuutokset lisäävät taloudellista haavoittuvuutta nuorilla (Ranta & Salmela-Aro 2018, 9). Taloudelliset valinnat ovat tällöin tärkeitä, jos taloudellista ahdistusta ja vaikeuksia halutaan minimoida.

Tulonlähteitä jaetaan verotuksessa ansio- ja pääomatuloihin (Verohallinto 2019). Ansiotuloja ovat esimerkiksi palkkatulot ja veronalaiset sosiaalietuudet kuten työttömyys- ja vanhempainpäiväraha (Verohallinto 2017a). Pääomatuloja ovat esimerkiksi osingot, myyntivoitot, vuokratulot, korkotulot (Verohallinto 2017b).

Tilastokeskuksen (2020) julkaisemassa 2018 veronalaisten vuositulojen tilastossa ikäluokan mukaan jaoteltuna 0–19-vuotiailla oli keskimäärin veronalaisia tuloja 3 642 euroa ja mediaanina 1 460 euroa. Ansiotuloja heillä oli keskimäärin 3 437 euroa ja pääomatuloja 205 euroa. Sen sijaan 20–24-vuotiaiden kohdalla veronalaisia tuloja oli keskimäärin 15 011 euroa, mediaanina 11 907 euroa. Ansiotuloja 20–24-vuotiailla oli keskimäärin 14 754 euroa ja pääomatuloja 257 euroa. Sukupuolten välillä oli jonkin verran eroja kyseisissä ikäluokissa. Miehet tienasivat hieman enemmän kaikissa edellä kerrotuissa kohdissa, paitsi keskimääräisissä pääomatuloissa ikäluokassa 0–19-vuotiaat. Ero oli kuitenkin erittäin vähäinen (naiset 209 €, miehet 201 €) ja ero kasvoi huomattavasti päinvas- taiseen suuntaan 20–24-vuotiaiden naisten (161 €) ja miesten (350 €) välillä. (Tilasto- keskus 2020).

Taulukko 1. Nuorten vuositulot 2018 (Tilastokeskus 2020).

Vuositulot euroina 2018	0–19-vuotiaat	20–24-vuotiaat
<i>Tulonsaajat yhteensä (lukumäärä)</i>	267 369	317 308
Veronalaiset tulot keskimäärin	3 642	15 011
Veronalaiset tulot, mediaani	1 460	11 907
Ansiotulot keskimäärin	3 437	14 754
Pääomatulot keskimäärin	205	257
<i>Miehet (lukumäärä)</i>	133 611	161 446
Veronalaiset tulot keskimäärin	3 834	15 881
Veronalaiset tulot, mediaani	1 527	12 080
Ansiotulot keskimäärin	3 633	15 531
Pääomatulot keskimäärin	201	350
<i>Naiset (lukumäärä)</i>	133 758	155 862
Veronalaiset tulot keskimäärin	3 450	14 110
Veronalaiset tulot, mediaani	1 396	11 765
Ansiotulot keskimäärin	3 241	13 949
Pääomatulot keskimäärin	209	161

Nuorten tulojen hahmottamiseksi käytetään seuraavanlaisia esimerkkilaskelmia. Laskelmissa käytetään kuvitteellisia 18–20-vuotiaita turkulaisia opiskelijanuoria, jotka asuvat joko yksin tai jonkun toisen kanssa. Tilanteet perustuvat Kelan 2021 mukaisiin ohjeistuksiin. Nuorten oletetaan opiskelevan korkeakoulussa. Turkulaiset kuuluvat yleisen asumistuen kohdalla ryhmään 3, jolloin yksin asuvan aikuisen bruttotulot eivät saa ylittää 1 613 €/kk ja kahden aikuisen ruokakunnassa bruttotulot eivät saa ylittää 2 151 €/kk (Kela 2021a). Asumistuessa asumismenojen enimmäismääräksi hyväksytään yksin asuvan aikuisen kohdalla 400 €/kk ja kahdestaan asuvien aikuisten kohdalla 584 €/kk. Tästä summasta Kela korvaa 80%, jolloin yksin asuvan kohdalla maksimiasumistuki on 320 €/kk ($400 \cdot 0,8$) ja kaksin asuvien 467,2 €/kk ($584 \cdot 0,8$). (Kela 2020). Vastaavasti Opintotuessa vuositulot eivät saa ylittää 12 498 euroa, jos tukikuukausia on 9 (Kela 2021b). Opintotuki on suuruudeltaan 252,76 €/kk, mikäli nuori asuu itsenäisesti, ylärajaa ei ylitetä, eikä tuen saaja ole alaikäisen lapsen huoltaja (Kela 2021c). Kelan etuudet ja tuet muuttuvat jatkuvasti, joten tiedot eivät ole välttämättä ajan tasalla.

Opiskelukuukausia oletetaan laskelmissa olevan yhdeksän (9) ja kesäkuukausia kolme (3). Laskelmissa tuet ovat maksimit, eivätkä tulot ylitä tukiin sidottuja tulojen ylärajoja. Lisäksi kahden aikuisen taloudessa tuet ja tulot on laskettu yhteen, esimerkiksi opintotuki (252,76 € + 252,76 €) ja tulot (200 € + 200 € tai 400 € + 400 €). Yhteenlaskuissa kerrotaan opiskeluaikaiset tulot ja tuet yhdeksällä kuukaudella ja kesäaikaan kuuluvat tulot ja tuet kolmella kuukaudella. Esimerkiksi tulot opiskellessa 200 * 9.

Skenaarioiden kohdalla numero kertoo talouteen kuuluvien henkilöiden määrän ja kirjain kertoo skenaarion. Skenaarioissa a opiskelijat tekevät vähemmän töitä kuin skenaarioissa b. Lisäksi a-skenaarioihin kuuluvat elävät niukemmalla budjetilla kuin b-skenaarioihin kuuluvat. Vuokra mukautuu myös talouteen kuuluvien henkilöiden määrän mukaan. Laskelmassa oletetaan yksin asuvan henkilön vuokran olevan 600 euroa kuukaudessa ja kahdestaan asuvien 700 euroa kuukaudessa.

Taulukko 2. Esimerkkilaskelmia nuorten tuloista sekä menoista.

Skenaariot (henkilöiden määrä taloudessa + skenaario)	<u>1a</u>	<u>2a</u>	<u>1b</u>	<u>2b</u>
Tulot opiskellessa	200	400	400	800
Tuet opiskellessa	572,76	972,72	572,76	972,72
Yhteensä opiskellessa (€/kk)	<u>772,76</u>	<u>1 372,72</u>	<u>972,76</u>	<u>1 772,72</u>
Tulot kesällä	1 600	3 200	1 700	3 600
Tuet kesällä	320	467,2	320	467,2
Yhteensä kesällä (€/kk)	<u>1 920</u>	<u>3 667,2</u>	<u>2 020</u>	<u>4 067,2</u>
Tulot yhteensä vuodessa	6 600	13 200	8 700	18 000
Tuet vuodessa	6 114,84	10 156,08	6 114,84	10 156,08
Tulot ja tuet yhteensä, vuodessa (€/a)	<u>12 714,84</u>	<u>23 356,08</u>	<u>14 814,84</u>	<u>28 156,08</u>
Vuokra	600	700	600	700
Muut kustannukset (ruoka, netti, vaatteet, jne)	200	400	300	600
Yhteensä (€/kk)	<u>800</u>	<u>1 100</u>	<u>900</u>	<u>1 300</u>
Tuloista vähennetty menot opiskellessa	-27,24	272,72	72,76	472,72
Tuloista vähennetty menot kesällä	1 120	2 567,2	1 120	2 767,2
Voitto/tappio vuoden lopussa	<u>3 114,84</u>	<u>10 156,08</u>	<u>4 014, 84</u>	<u>12 556,08</u>

Esimerkkilaskelmat eivät ole täydellisiä. Jokaisen nuoren talous näyttää erilaiselta. Kaikki nuoret eivät välttämättä tee töitä opiskelujen ohella, tai käytä rahaa saman verran. Lisäksi saattaa tulla tilanteita, joissa rahaa menee kerralla enemmän. Näistä esimerkkeinä huonekaluostokset, lomamatkan osto ja uuden kännykän tai tietokoneen

hankkiminen. On myös huomioitava, että ylijäämäistä budjettia voidaan säästää ja sijoittaa tai käyttää kulutuksen lisäämiseen. Yllättävää on se, kuinka paljon rahaa nuorilla voi olla vuoden lopussa. Taloudellisesti kannattavaa on erityisesti kahdestaan asuminen, mikäli henkilöt jakavat menoja tasan.

2.5.2 Menot

Menot tulevat uudella tavalla esille nuorelle. Aikaisemmin vanhemmat ovat kustantaneet asumisen, laskut, netin ja puhelimen sekä ruuan ja pyykkäämisen. Kotoa poismuuttaessa kulut eivät enää koostu pelkästään energiajuomista ja naposteltavista, vaan mukaan tulee esimerkiksi vuokran maksu, vuokravakuus, sähkö, vesi, puhelinliittymä, nettiyhteys ja ruoka. Vuokra saattaa olla 500–800 euron välillä joka kuukausi ja vuokravakuus yleisesti on kahden kuukauden vuokra. Vakuuden saa yleensä takaisin vuokrasopimuksen päättymisen jälkeen, mikäli ongelmia ei ole syntynyt vuokranmaksussa tai vuokralla asumisessa. Säästönä 1000–1600 euroa on kuitenkin suuri summa, joka kerralla saattaa kattaa kokonaisuudessaan nuoren kertyneet säästöt. Tämä saattaa yllättää vuokralla asumisessa ja aiheuttaa aluksi myös maksuvaikeuksia. Tuet eivät myöskään välttämättä tule tilille heti, jos on esimerkiksi ollut myöhään liikenteessä vuokrauksen ja tuen haun suhteen. Lisäksi käsittelyajat saattavat pitkittää tuen tuloa pankkitilille.

Vuokravakuuksien ympärille on viime vuosina syntynyt takaustuotteita, joita ainakin muutama yritys tarjoaa erilaisia maksuja, kuten kuukausi- ja avausmaksua, vastaan. Kyseiset takaustuotteet saattavat olla joissakin tilanteissa hyödyllisiä, mutta on suositeltavaa tutustua huolellisesti erilaisiin ehtoihin sekä maksuihin ennen sopimusten tekoa.

Tyypilliset laskut sekä kuukausimaksutilaukset, kuten kuntosalijäsenyys, Netflix ja audio-kirjat, ovat noin 5–50 euroa kuukaudessa. Vaikka laskut ovat yksittäin pieniä, muodostavat ne yhdessä suurempia summia. Nuorten ja heidän vanhempiensa on hyvä olla tietoisia aiheesta, koska nuoren budjetti saattaa mennä helposti miinukselle, kun tuloja on vain vähän. Lisäksi rahaa pitäisi riittää vielä ruokaan. Useilla nuorilla on onneksi taloudellisena tukena vanhemmat, jotka pystyvät helpottamaan laskujen maksua. Maksuongelmien edessä nuoret ottavat tilannetta haltuun myös itse esimerkiksi lisäämällä työtunteja, hakemalla lisää töitä, pienentämällä kulutusta sekä myymällä tai ostamalla tavaroita kirpputorilla (Majamaa & Rantala 2017, 22).

Nuorten kulutuskäyttäytymisessä on nähtävissä ympäristön, kotimaisuuden ja vastuullisuuden kannalta erittäin positiivisia merkkejä. Suomalaisen Työn Liiton tutkimuksessa (2019) suomalaisista 15–24-vuotiaista nuorista 75 % suosii vastuullisia tuotteita sekä palveluita ja alle 25-vuotiaista 67 % on valmiita maksamaan myös enemmän suomalaisista tuotteista. Nautinto liittyy myös hyvin usein kuluttamiseen, sillä 15–24-vuotiaista 72 % kertoo nautinnon vaikuttavan päätöksiin. Yli 25-vuotiaiden nuorten päätöksissä nautinto vaikuttaa enää 33 % kohdalla vastaajista. Sukupuolia tarkasteltaessa vastuullisuus-kysymys on näkyvämpää nuorilla naisilla kuin miehillä. Tutkimuksessa otoskoko on 2149, josta alle 25-vuotiaita vastaajia on 925 kappaletta. (Suomalaisen Työn Liitto 2019).

Nuoren on hyvä perehtyä itsenäistymisprosessin alussa ja sen aikana arkisiin asioihin, kuten ruokamenoihin ja laskujen maksamiseen. Vanhemmilla on myös osittain tärkeä rooli auttaa ja tukea nuorta kyseisissä asioissa. Aina tämä ei ole kuitenkaan mahdollista. Tällöin on tärkeää myös miettiä sitä, kenen vastuulla on nuoren opastus, jos vanhemmat eivät pysty sitä kunnolla tarjoamaan. Tässä kohtaa mielletään usein koulun takaavan opastuksen tasa-arvoisuuden. Koulut pystyvät tarjoamaan helposti tehtävien ja opetuksen avulla eväitä esimerkiksi erilaisten arkisten menojen laskemiseen ja miettimiseen.

2.5.3 Säästöt, sijoitukset ja lainat

Menojen kohdalla mainittu vuokravakuus on yksi hyvä syy säästää muutama tuhat euroa tilille, jos suinkin mahdollista. Ylipäänsä hyvä rahapuskuri tilillä auttaa huomattavasti varautumaan erilaisiin riskeihin sekä tilanteisiin. Puskuriraha antaa lisää aikaa varautua esimerkiksi yksilön menettäessä työpaikkansa. Se myös auttaa uuden työpaikan haussa vähentämällä hetkellistä vakavuutta. Kuitenkaan muutaman kuukauden palkka ei välttämättä riitä pitkäaikaiseen, esimerkiksi yli vuoden pituiseen, selviytymiseen. Säästöt voivat myös esimerkiksi auttaa silloin, kun tiskikone, pesukone tai vaikkapa auto hajoaa. Säästöjen avulla voi välttää lainan tarvetta, jolloin säästetään myös lompakkoa tulevilta koroilta ja takaisinmaksuilta.

Elämässä saattaa sattua odottamattomia tapahtumia, joita ei välttämättä osaa saatika pystyä näkemään ennalta. Sopiva työkalu varautumisen tueksi on oman elämän riskien määrittely sekä pisteytys. Tämän voi toteuttaa yksinkertaisesti Excelillä tai vaikka paperille taulukoimalla erilaisia riskejä, joita voi itselle sattua. Niiden todennäköisyys ja vakavuus voidaan merkitä esimerkiksi asteikolla 1–5. Etukäteen suunnittelu ja varautuminen voi olla helpompaa kuin monesti luuleekaan.

Taulukko 3. Riskien taulukointi.

Riski	Todennäköisyys	Vakavuus
Sairastuminen	3	3
Onnettomuus	2	5
Tulipalo	2	5
Sähkökatko	2	2
Rahan loppuminen	3	4

European Consumer Payment Reportin (2019) mukaan suomalaisten yleisimpiä syitä säästää ovat yllättävät menot (62 %), matkustus (42 %), kulutus (38 %), tuloihin vaikuttavat syyt kuten työpaikan menetys (35 %), eläke (33 %), lapsia tai lapsenlapsia varten (20 %), oman asunnon osto (20 %), opiskelua/tutkintoa varten (12 %) ja muut syyt (11 %). Sulkuihin on merkitty prosenttiosuus vastaajista, jotka ovat listanneet kyseisen syyn säästämiseksi. (Intrum 2019).

Taulukko 4. Säästämisen kohteet suomalaisilla (Intrum 2019).

Säästämisen syy	Vastaajien %-määrä
Yllättävät menot	62 %
Matkustus	42 %
Kulutus	38 %
Tuloihin vaikuttava syy (esimerkiksi työpaikan menetys)	35 %
Eläke	33 %
Lapselle tai lapsenlapselle	20 %
Oman asunnon osto	20 %
Opiskelu/tutkinto	12 %
Muut syyt	11 %

Koronapandemia ja sen vaikutus kulutukseen on lisännyt nuorten säästämistä ja sijoittamista. Tyypillisiä sijoituskohteita nuorilla ovat rahastot sekä myös pörssinoteeratut rahastot (ETF) ja osakkeet. OP:n (2021) artikkelin mukaan 18–30-vuotiaiden nuorten tekemien osakekauppojen määrä on lisääntynyt huomattavasti (115 %) vuonna 2020. Lisäksi he ovat avanneet ahkerasti arvo-osuustilejä. Kasvua on ollut tilien määrässä jopa

90 %. Nuorten osakesalkut ovat yleensä arvoltaan noin 2 500 euroa ja keskiarvoltaan noin 14 000 euron arvoisia. (Lehto 2021). Sijoittamisessa on ollut kasvutrendiä ennen koronaakin. Kuitenkin koronapandemia on omalta osaltaan lisännyt villitystä (Säästöpankki 2020). Todennäköisesti trendiin on vaikuttanut merkittävästi sosiaalinen media, perinteinen media, blogit sekä kaupankäyntialustojen helppokäyttöisyys.

Rahastot ovat nuorelle helppo tapa hajauttaa ja sijoittaa pienillä summilla. Rahastojen ostot ja myynnit eivät yleensä tapahdu heti, ellei kyseessä ole pörssinoteeratturahasto. Tyypillisesti osto- ja myyntitoimeksiannot toteutuvat rahastoissa noin muutaman pankkipäivän kuluttua toimeksiannosta. Osakkeissa taas kaupankäyntikulut syövät helposti tulevaisuuden tuottoja, mikäli kertasijoitussummat ovat esimerkiksi alle 400 euroa. Tämä riippuu kuitenkin välittäjästä. Siksi on tärkeää vertailla arvopaperivälittäjiä ja näiden välityspalkkioita. Pörssin aukioloaikoina toimeksiannot kuitenkin tapahtuvat samantien, joten myyminen ja ostaminen on prosessina nopeampi. Osakkeissa tärkeänä pidetään myös sitä, että ostaja ymmärtää, millaiseen yritykseen sijoittaa. Yleisestikin sijoittamisessa hyvä nyrkkisääntö on, että älä sijoita, ellet ymmärrä mihin sijoitat. Muuten sijoittaminen saattaa muistuttaa enemmän uhkapelaamista kuin sijoittamista.

ASP-tili on myös omalla tavallaan sijoittamisen ja säästämisen keino. ASP-tili on tarjolla 15–39-vuotiaille ja sen tarkoituksena on toimia säästösuunnitelmana ensimmäisen asunnon ostolle. Tilille säästetään vähintään 10 % asunnon kauppahinnasta, minkä jälkeen pankki myöntää loppuosan ASP-lainana. ASP-lainan enimmäismäärä vaihtelee eri kaupungeissa. ASP-lainalla on maksuton valtioneuvoston korkotuki sekä valtion korkotuki. Mikäli kyseisen lainan korko ylittää 3,8 %, maksaa valtio 70 % tämän tason ylittävistä koroista. Tiliin pitää sijoittaa vähintään kahdeksana vuosineljänneksenä eli noin kaksi vuotta. Lisäksi jokaisen vuosineljänneksen aikana on sijoitettava vähintään 150 euroa ja enintään 3000 euroa, jotta talletus hyväksytään. Tyypillisesti talletukselle maksetaan vuotuista talletuskorkoa noin 1 % ja tallettamisen aloittamisvuodelta sekä enintään viideltä seuraavalta kalenterivuodelta lisäkorkoa noin 2–4 % riippuen pankista. Lisäkorko tulee käyttöön, jos asuntokauppa toteutuu ASP-tilin kanssa. Tämän takia on hyvä vertailla pankkien tarjoamia ehtoja. ASP-tilin sisällä säästöt ovat pääsääntöisesti sidottuja tiliin, kunnes asunto-kaupat on tehty. Tililtä ei siis saa nostaa rahaa tai muuten sopimus purkautuu. Tilille ei myöskään tarvitse laittaa rahaa, jos rahat ovat tiukoilla. Suunnitelmallisuus on siis tärkeää, eikä kannata kerralla laittaa liian isoja talletuksia, jos tämä mahdollisesti aiheuttaa taloudellisia vaikeuksia. (vrt. OP n.d.; Nordea n.d.; OmaSp n.d.; Valtionkonttori 2021).

Lainojen osalta nuorille tyypillisin on opintolaina. Opintolaina on yleensä 10 000–20 000 euroa riippuen lainan ottajasta sekä opintopisteiden määrästä. Opintolainan hyvityksen näkökulmasta edellä mainitut luvut ovat kuitenkin enimmäismäärät, joista voidaan hyvittää 40 %. Opintolainahyvitystä voi saada, mikäli opintolainaa on nostanut yli 2 500 euroa, lainan hakija opiskelee korkeakoulututkintoa lainaa hakiessa ja tutkinto suoritetaan määräajassa. Hyvitys on myös verovapaa. (Kela 2021d). Ajankohtaiseksi nuorille tulee myös esimerkiksi asuntolaina. Perinteisten asuntolainojen rinnalle on tullut myös vihreä asuntolaina (Danske Bank 2021a) sekä jäsenliiton jäsenyyden kautta koulutukseen perustuva asuntolaina, jota esimerkiksi Danske Bank tarjoaa. Danske Bankin asuntolainassa saa erilaisia etuja, mikäli kuuluu Akavan jäsenliittoon. Etuja ovat esimerkiksi lyhennysvapaat ilman kuluja, edullisempi päivittäinen pankkiasiointi, asuntolainan toimitusmaksu ja järjestelypalkkio etuja sekä valinnanvapauksia lainan lyhentämisen suhteen. (Danske Bank 2021b).

Lainojen eduissa ja koroissa on yleisesti jonkin verran vaihtelua, joten vertailu on suositeltavaa. Ensimmäiseen tarjoukseen ei tarvitse tyytyä. Lainoissa pystyy ehdoista ja maksamisesta myös sopimaan, jolloin lainaa voi esimerkiksi jakaa erilaisiin osiin. Osa lainasta voi olla kiinteäkorkoista, korkokattoon sidottua, vaihtuvakorkoista tai vaikkapa bullet-lainaa eli lyhennyssumma on kerralla suuri.

3 HAASTEET

3.1 Taloudenhallintaan liittyvät ongelmat

Taloudelliset ongelmat ovat monisyisiä, joten seuraavaksi käydään läpi laajemman kuvan saamiseksi kuusi erilaista näkökulmaa siitä, mitkä vaikuttavat tai ovat syynä nuorten taloudellisiin vaikeuksiin. Tämän jälkeen keskitytään erityisesti esiintyviin haasteisiin, kuten maksuhäiriöihin, matalaan koulutukseen, kotoa muuttoon, periytyvyyteen, säästämiseen ja sijoittamiseen, kuluttamiseen ja lainoihin sekä tiedon saantiin ja kohtaamiseen.

Majamaa (2016) listaa kuusi syytä, jotka vaikuttavat nuorten maksuongelmiin. Nämä ovat liian helppo lainansaanti (erityisesti täysi-ikäisillä 18–24-vuotiailla), puutteet talousosaamisessa, huoleton nettishoppailu, heräteostokset, maksamattomat rikesakot ja laskut (erityisesti murrosikäisillä 15–17-vuotiailla) sekä viimeisenä elämän vastoinkäymiset.

Taulukko 5. Kuusi syytä, jotka vaikuttavat nuorten maksuongelmiin (Majamaa 2016).

Liian helppo lainansaanti
Puutteet talousosaamisessa
Huoleton nettishoppailu
Heräteostokset
Maksamattomat rikesakot ja laskut
Elämän vastoinkäymiset

Hämäläisen (2019) artikkelissa taloudenhallintaan liittyvien ongelmien juurisyitä on listattu kuvioon kahden eri muuttujan sisään. Nämä kaksi muuttujaa ovat elämän- ja taloudenhallinnan haasteet sekä osaamiset ja resurssit. Elämän- ja taloudenhallinnan haasteisiin kuuluvat kumuloituneet ongelmat, elämän taitekohtien haasteet, taloustilanteen monimutkaisuus ja kokonaiskuvan puuttuminen, puuttuvat taloudelliset puskurit, siiloutunut, pirstaleinen ja jäykkä palvelujärjestelmä sekä tuotteiden ja rahoituksen markkinoinnin sekä perintäyhtiöiden aggressiivisuus. Osaamiset ja resurssit käsittää henkisten voimavarojen puutteet, puutteellisen talousosaamisen ja palvelujärjestelmän puutteet. Kyseiset juurisyitä pohjautuvat Hämäläisen (2019) mukaan Ashbyn (1956), Boisotin ja

McKelvey (2011), Antonovskyn (1987), Csikzenmihalyin (1990) sekä Bakkerin ja Demeroutin (2007) töihin.

Taulukko 6. Juurisyyt pohjautuen Ashby 1956; Boisot & McKelvey 2011; Antonovsky 1987; Csikszentmihalyi 1990; Bakker & Demerouti 2007 (Hämäläinen 2019).

Elämän- ja taloudenhallinnan haasteet	Osaamiset ja resurssit
1. Kumuloituneet ongelmat	1. Henkisten voimavarojen puutteet
2. Elämän taitekohtien haasteet	2. Puutteellinen talousosaaminen
3. Taloustilanteen monimutkaisuus ja kokonaiskuvan puuttuminen	3. Palvelujärjestelmän puutteet
4. Puuttuvat taloudelliset puskurit	
5. Siiloutunut, pirstaleinen ja jäykkä palvelujärjestelmä	
6. Tuotteiden ja rahoituksen markkinoinnin sekä perintäyhtiöiden aggressiivisuus	

Murrosikäisillä (15-vuotiaat) Hovila (2015) listaa yleisimpien ulosottovelkojen liittyvän kulkemiseen, terveys- ja sosiaalipalveluihin, oikeudellisiin korvauksiin sekä vakuutusmaksuihin. Listaus perustuu oikeusministeriön ulosoton raportointisovellukseen vuodelta 2014. (Hovila 2015, 23).

Taulukko 7. Murrosikäisten yleisimmät ulosottovelat. Listaus perustuu oikeusministeriön ulosoton raportointisovellukseen 2014. Mukailen Hovilan (2015, 23) listausta.

Joukkoliikenteen tarkastusmaksut
Liikennevakuutukset ja hyvikemaksut
Rangaistus määräyssakot
Hammashoitomaksut
Muut vahinkovakuutusmaksut
Tuomiolauselmasakot
Tuomiolauselmasaatavat
Muut yksityisoikeudelliset saatavat
Sairaala- ja muut laitoshoitomaksut
Rikosasioiden vahingonkorvaussaatavat

Suomen Pankin pääjohtaja Olli Rehn (2019) on todennut helpon, nopean ja huomaamattoman maksamisen tuovan omanlaisia ongelmia kuluttajille. Tämä kehityksen suunta on myös ollut omiaan lisäämään tarvetta ”uudenlaiselle talouslukutaidolle”. Nuorten velkaantumisen kannalta uusia velanmuodostajia saattavat olla asuntolainan sijaan osamaksusopimukset, kulutusluotot sekä muunlaiset pienet luotot. Julkaisun mukaan olisi tärkeää puuttua ihmisten puutteelliseen talouden hallintaan ja siitä johtuviin ongelmiin, sillä niistä koituu yhteiskunnalle taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia sekä ylimääräisiä kustannuksia. (Rehn 2019).

Digitalisaatio arkisessa elämässä, myös älylaitteiden kohdalla, on tuonut omanlaisia haasteita nuorille. Älylaitteiden runsas käyttö voi johtaa siihen, että nuori valvoo enemmän ja nukkuu vähemmän. Runsas käyttö saattaa myös joissakin tapauksissa alkaa muistuttamaan riippuvuuden kaltaista toimintaa. Haittoja, joita tästä voi aiheutua, ovat esimerkiksi keskittymiskykyyn liittyvät ongelmat tai häiriöt sekä ihmisten välisen vuorovaikutuksen väheneminen. Professori Jyrki Korkeila kuitenkin toteaa, että vain pienelle määrälle nuoria kehittyy älylaitteiden käytöstä merkittäviä ongelmia. (Kosola, Moisala & Ruokoniemi 2019).

Henna Mikkonen (2018) muistuttaa hyvin siitä, ettei välttämättä hyvä koulutustausta tai riittävä tieto takaa ”järkeviä” päätöksiä. Matematiikan (vrt. Laine ym. 2020, 23) ja tiedon lisäksi psykologia saattaa olla merkittävä tekijä. Hän kertoo omien kokemustensa perusteella esimerkiksi siitä, miten nuorilla pikavipeistä seurannut velkakierre on voinut perustua enemmänkin välinpitämättömyyteen, sosiaaliseen paineeseen, kärsimättömyyteen tai itsekurin puutteeseen, eikä niinkään siihen, etteikö heillä olisi tietoa. Myös sijoitushuijauksissa uhrit saattavat olla hyvin koulutettuja. (Mikkonen 2018, 19–22). Huijausten yhteydessä yleistä on ilmiö nimeltä fear of missing out (FOMO). Se saattaa luoda sietämättömää ahdistusta ja ajatuksen siitä, että jää paitsi jostain hyvästä, mikäli ei mene mukaan. Tämä taas ohjaa uhria sijoittamaan tässä tilanteessa huijaukseen.

Taloulosaamisen kannalta nämä asiat ovat siinä mielessä merkittäviä, että taloudelliseen osaamiseen voidaan nähdä liittyvän pitkäjänteisyys. Esimerkiksi sijoituksissa lyhytjänteiset päätökset saattavat johtaa epäedullisiin päätöksiin. Kulutuksessa harkitsemattomat päätökset saattavat puolestaan aiheuttaa maksuvaikeuksia. Vakuutuksissa saatetaan kitsastella lyhytjänteisesti maksujen kohdalla, jolloin alivakuutetaan esimerkiksi koti ja kodin irtaimisto.

Edellä mainitut asiat ovat omiaan luomaan lisäarvoa suunnitelmallisuuden merkitykselle. Tietynlaisia ja osittain yleisiäkin taloudellisia ongelmia voidaan hyvin välttää, minimoida tai ehkäistä. Hyvä talouden hallinta saattaakin muistuttaa omalla tavallaan yritystoimintaa ja ongelmiin liittyvät strategiat riskienhallintaa.

3.2 Maksuhäiriöt

Velkaantuminen ja maksuhäiriöt ovat merkittäviä haasteita nuorilla. Maksuhäiriömerkintä saa alkunsa siitä, että lasku tai velka on jätetty maksamatta. Kuitenkaan pelkkä myöhästyminen ei välttämättä aiheuta merkintää. (KKV 2014). Tämä on hyvä muistaa, sillä inhimillisiä virheitä sattuu. Jopa 52 % suomalaisista on laskujen maksun myöhästyessä kertonut syyksi unohduksen. Toisaalta 51 % on myös maininnut, etteivät rahat ole riittäneet laskujen maksamiseen (Intrum 2019). Kilpailu- ja kuluttajavirasto (2014) ohjeistaa, että kriteereitä maksuhäiriömerkinnälle ovat henkilölle myönnetty yksityishenkilön velkajärjestely tai vapaaehtoinen velkajärjestely sekä tuomioistuimen velkomistuoimio, jossa henkilö on määrätty maksamaan velka. Lisäksi ulosotossa todettu varattomuus, esteperuste tai kahden vuoden aikana vähintään 18 kuukautta kestänyt ulosmittaus voivat aiheuttaa merkinnän. Kulutusluotossa maksu on yli 60 päivää myöhässä ja mahdollisuus maksuhäiriölle on kirjattu luottosopimukseen. (KKV 2014). Kuluttajaliiton (2021) artikkelin mukaan merkinnän rekisteröinti edellyttää, että ”maksukehotus on lähetetty vähintään 21 päivää ennen maksuhäiriön rekisteröintiä ja maksukehotuksessa on mainittu maksuhäiriömerkinnän mahdollisuudesta.” Maksuhäiriömerkintä säilyy luottotietorekisterissä noin 2–3 vuotta, mutta aika saattaa pidentyä, jos merkintöjä tulee säilytysaikana lisää. Vastaavasti se voi lyhentyä tai poistua, jos lasku saadaan maksettua tai velka vanhenee ja velallinen pyytää merkinnän poistamista. (Kuluttajaliitto 2021).

Maksuhäiriömerkintä voi nuorena vaikuttaa esimerkiksi uuden luoton tai luottokortin saamiseen, vakuutuksen ottoon, vuokra-asunnon saamiseen, netti- ja puhelinliittymän hankintaan sekä osamaksusopimuksien tekoon (Takuusäätiö 2021). Puhelin- ja nettiliittymän kohdalla operaattori saattaa vaatia maksuhäiriöiseltä vakuusmaksua liittymää vastaan, tai jopa evätä sopimusmahdollisuuden kokonaan (vrt. HelppoHinta 2021). Vakuutuksien osalta yhtiö voi vaatia myös ennakkomaksua esimerkiksi ajoneuvo- ja kotivakuutuksissa (POP Vakuutus n.d.).

Maksuhäiriömerkintä vaikuttaa nuorena oleellisesti esimerkiksi mahdollisuuksiin muuttaa kotoa pois, mutta myös työpaikan saantiin (Kaukonen 2018). Sen vuoksi omien

valintojen merkitys on hyvä tiedostaa mahdollisimman aikaisin. Aihe on siinä mielessä merkittävä, että uusia maksuhäiriömerkintöjä on Asiakastiedon (2020) tilastojen mukaan vuonna 2020 ollut 1 823 600 ja henkilöiden määrä, joilla on makuhäiriö, on 2020 ollut 392 200. Maksuhäiriöisten henkilöiden määrä on ollut tasaisessa nousussa tilastojen perusteella vuodesta 2011, jolloin kyseisiä henkilöitä oli 327 500. Asiakastiedon (2020) mukaan huomioitavaa on kuitenkin se, että ”vuodesta 2011 lähtien jokainen ulosottoesteeseen sisältämä velka on aiheuttanut oman maksuhäiriömerkintänsä, mikä on kasvattanut uusien maksuhäiriöiden määrää merkittävästi.” Nuorten 20–24-vuotiaiden kohdalla maksuhäiriöitä on 8,3 % omassa ikäluokassaan, sekä 25–29-vuotiailla 12,5 % omassa ikäluokassaan. Eroja on myös sukupuolten välillä, sillä miehillä on jokaisessa ikäluokassa enemmän maksuhäiriöitä prosentteissa mitattuna. (Asiakastieto 2020).

3.3 Koulutus, kotoa muutto ja periytyvyys

Journal of Youth Studies -lehdessä (2016) julkaistussa tutkimuksessa sekä Nuoret ja Velka -akatemiahankkeen (2017) tutkimuskoostejulkaisussa havainnollistetaan, että koulutustasolla ja ulosottoon kuuluvuudella on merkittävä yhteys (Oksanen, Aaltonen, Rantala 2016, 1195; Oksanen, Aaltonen & Rantala 2017a, 35). Esimerkiksi 22-vuotiaista vain peruskoulun käyneistä miehistä noin 44 % on ollut ulosotossa viimeisen vuoden aikana, kun taas vähintään toisen asteen koulutuksen suorittaneista 22-vuotiaista miehillä luku on noin 9 %. Sen sijaan 22-vuotiaista peruskoulutustasoisista naisista noin 32 % on ollut ulosotossa vuoden aikana ja vähintään toisen asteen koulutuksen käyneistä 22-vuotiaista naisista noin 5 %. Mielenkiintoista on se, että koulutustasoa sekä mediaania vuosituloa koulutustasoon verrattaessa on nähtävissä, että 16–18-vuotiaiden nuorten tulot ovat lähes samansuuruisia. Maksuongelmien määrä on silti laajamittaisempaa koulutustason ollessa matalampi. (Oksanen ym. 2017a, 35).

Taulukko 8. Perustuu Oksanen, Aaltonen & Rantala 2016, 1995; Oksanen, Aaltonen & Rantala 2017a, 35.

Sukupuoli, ikä ja koulutustaso	Ulosotossa olevien määrä vuoden aikana (%)
Miehet, 22, peruskoulu	44 %
Miehet, 22, vähintään toinen aste	9 %
Naiset, 22, peruskoulu	32 %
Naiset, 22, vähintään toinen aste	5 %

Kotoa muuttaminen Suomessa tapahtuu noin 22 vuoden iässä. Euroopan tasolla suomalaiset muuttavat monien muiden maiden kansalaisiin verrattuna paljon varhaisemmin pois kotoa. Esimerkiksi koko EU:n tasolla nuoret muuttavat noin 25–26 vuoden iässä pois kotoa. (Eurostat 2020). Oksasen, Aaltosen, Majamaan ja Rantalan (2017) tutkimuksessa havaitaan, että kotoa muuttamisen jälkeen maksuongelmien todennäköisyys nousee merkittävästi kuuden kuukauden jälkeen poismuutosta. 48 kuukauden jälkeen todennäköisyys ennustettuna on noin 8,5 %. Murrosikäisenä (15–18-vuotiaana) kotoa pois muuttaminen lisää myös merkittävästi velkaongelmien mahdollisuutta verrattuna täysi-ikäisenä (19–24-vuotiaana) kotoa pois muuttamiseen. Kyseisen tutkimuksen otoksesta (N 100 010 miestä + 50 000 naista = 150 010) 22,1 % kohtasi velkaan liittyviä ongelmia ainakin kerran, kun kotoa pois muutosta oli kulunut 4 vuotta. (Oksanen ym. 2017b, 346).

Myös vanhempien ikä on Oksasen ym. (2017b) tutkimuksessa todettu merkittäväksi tekijäksi velkaongelmissa. Etenkin vanhempien nuori ikä on yhteydessä lapsen velkaongelmien ennustettavuuteen. Lapsilla on sitä suuremmalla todennäköisyydellä velkaongelmia, mitä nuorempia hänen vanhempansa ovat. Vanhempien yhdessä asuminen vaikuttaa merkittävästi lapsen muuton jälkeiseen velkaongelmien todennäköisyyteen niin, että velkaongelman toteutuvuus on pienempi muuttoa seuraavan 4 vuoden aikana. Toisin sanoen vanhempien erossa asuminen vaikuttaa lisäävästi lasten velkaongelmien todennäköisyyteen. Vanhempien asuessa yhdessä velkaongelmien todennäköisyys on pienempi. Lisäksi vanhempien omat velkaongelmat heijastuvat erittäin merkittävästi lapsen velkaongelmien todennäköisyyteen. (Oksanen ym. 2017b, 346).

Nuoret omaksuvat toimintatapoja vanhemmiltaan (vrt. luku 2.4.3 sekä Raijas ym. 2020, 16), joten riskinä on myös se, että nuoret oppivat talousosaamisen kannalta epäedullisia tapoja toimia. Taloudellisen (economic) epävarmuuden tilanteen vallitessa ihmiset, jotka ovat kasvaneet huonommissa olosuhteissa, saattavat käyttäytyä impulsiivisemmin. Sen sijaan paremmissa olosuhteissa kasvaneet saattavat olla harkitsevampia. (Mittal & Griskevicius 2014). Impulsiivisuuden ongelmaksi voi koitua harkitsemattomat päätökset, kuten pikavipin ottaminen tai tarpeettomat ja omaa taloutta rasittavat ostokset (heräteostokset). Kotona vallitsevat taloudelliset ongelmat vaikuttavat myös nuoren kehittymiseen merkittävästi. Tutkimuksissa on huomattu nuorten kohdalla aggressiivisuutta, masennusta, juomiseen liittyviä ongelmia sekä positiivisten sosiaalisten taitojen puutetta (Ranta, Punamäki, Chow & Salmela-Aro 2020, 4). Masennuksella, erityisesti äidin masennus, on periytyvyyttä vanhemmilta lapsille, minkä lisäksi nuorten kohdalla

masennuksen oireet lisäävät myös riskiä sairastua masennukseen aikuisuudessa (Ranta ym. 2020, 3; Kavanaugh, Nepl & Melby 2018). Talouteen (economic) liittyvän stressin ongelmana on se, että siitä saattaa aiheutua masennuksen oireita esimerkiksi perheen äidille. Tämä taas saattaa näkyä lapsen kohdalla ankarana kasvatuksena, mikä taas vaikuttaa masennuksen riskiin lapsella. Lisäksi ankaralla kasvatuksella on periytyvyyttä, joten riskinä on se, että masennus sekä ankara kasvatustapa jatkavat periytymistä sukupolvelta toiselle. (Kavanaugh ym. 2018).

3.4 Säästäminen ja sijoittaminen

Säästöpankin (2020) säästämisbarometrin mukaan suomalaisten rahankäytössä ei ole tapahtunut kahden väitteen valossa paljoakaan muutosta vuosina 2014–2020. Otokoko tutkimuksessa on 1 622 vastaajaa. Tutkimus on toteutettu internet-haastatteluina. Kohderyhmänä on 18–69-vuotiaat valtakunnallisesti, lisäksi kohderyhmän koko on 3 617 000. Vuonna 2020 väitteeseen ”kulutan kaiken minkä saan” 12 % vastaa olevansa täysin samaa mieltä ja 24 % vastaa olevansa melko samaa mieltä. Vuonna 2014 täysin samaa mieltä oli 14 % vastaajista ja melko samaa mieltä 27 %. Väitteeseen ”rahaa jää myös säästöön” vastaa 29 % olevansa täysin samaa mieltä ja 30 % vastaa olevansa melko samaa mieltä. Vuonna 2014 väitteen kanssa täysin samaa mieltä oli 22 % ja melko samaa mieltä 31 %. Säästämisen kannalta on vuosien varrella tapahtunut jonkin verran (+7%) muutosta parempaan. (Säästöpankki 2020). Toisaalta korona on saattanut vaikuttaa kulutuksen vähentymisen myötä säästämisen lisääntymiseen (vrt. kappale 2.5.3 taulukko 4).

Taulukko 9. Perustuu Säästöpankin tekemään säästämisbarometriin (2020).

Vuosi	2020	2014
<i>Kulutan kaiken minkä saan</i>		
Täysin samaa mieltä	12 %	14 %
Melko samaa mieltä	24 %	27 %
<i>Rahaa jää myös säästöön</i>		
Täysin samaa mieltä	29 %	30 %
Melko samaa mieltä	22 %	31 %

Koronapandemian myötä suomalaiset ovat alkaneet huomattavasti (27 %) enemmän suunnittelemaan talouttaan. Erityisesti nuoret (18–29-vuotiaat) ja yrittäjät ovat lisänneet suunnittelua, kun katsotaan koko väestöä. Nuoret (63 %) ja yrittäjät (57 %) ovat aloittaneet tai lisänneet myös koko väestöä (40 %) enemmän säästämistä tai sijoittamista. (Säästöpankki 2020). Taloudellisena haasteena voidaan siis nähdä se, etteivät suomalaiset säästä välttämättä tarpeeksi, mutta positiivista on kuitenkin nuorten kohdalla säästämisen ja sijoittamisen lisääntyminen.

Sijoittamisessa haasteena ovat viime vuosina olleet esimerkiksi trendikkäät sijoituskohteet, jotka eivät välttämättä pitkällä tähtäimellä ole tuottavia. Kohteet saattavat olla yliarvostettuja hinnaltaan, erittäin riskisiä tai spekulatiivisia. Sijoitukset, kuten kryptovaluutat (Bitcoin, Ether, Dogecoin) sekä osakkeet (esim. Gamestop) voivat olla tilaisuuksien tulien joillekin tuottavia. Ongelmana on se, ettei kokematon sijoittaja välttämättä ymmärrä, milloin on hyvä aika myydä tai ostaa, mihin sijoittaa ja kuinka suurella summalla lähteä mukaan. Ajoittaminen on vaikeaa, sillä se perustuu ennustamiseen. Tulevaisuutta pystyy tietyllä tapaa ennustamaan lyhyellä aikavälillä, mutta ennustukset eivät silti ole aina täysin luotettavia. Tyypillisiä virheitä ovatkin sijoitustuotteiden ostot kurssin huipussa ja myynnit kurssien laskiessa, lyhytjänteiset päätökset sisältäen aikaisen myynnin, usko hinnan nousuun huonossa sijoituksessa sekä liian isolla summalla sijoittaminen (Kontola 2017).

Sijoittamista voidaan pitää yleisesti oman talouden sekä kansantalouden kannalta hyvänä asiana. Sijoitusten tarkoituksena on tuottaa voittoa, ja yritykset listautuessaan tai osakkeita markkinoille laskiessaan hakevat rahoitusta toiminnalleen. Tuottavat yritykset sekä sijoittajat taas maksavat voitoistaan veroa ja rahoittavat siten esimerkiksi terveydenhuoltoa sekä opetusta. Huonot sijoituspäätökset eivät kuitenkaan ole suotuisia varsinkaan nuorille. Näin on erityisesti silloin, jos säästöt ja käyttörahat ovat niissä kiinni.

3.5 Kulutus ja lainat

Nuorten kulutuksen ja kuluttamisen ohella, tarkastellaan seuraavaksi myös pikavippejä sekä osamaksuja ja mikromaksuja. Mikromaksut tarkoittavat yleensä videopelien sisäisiä rahamäärällisesti pieniä digitaalisia ostoksia. Digitaalinen maksaminen tekee maksamisesta entistä huomaamattomampaa. Raha liikkuu realiajassa samantien, kun maksu on vahvistettu. Ongelmaksi syntyy huomaamattomuuden lisäksi se, ettei jäljellä olevan rahan määrää välttämättä näe samalla kun maksaa. Lisäksi verkoshoppailussa käsitys

rahan määrästä saattaa olla vaikeaa hahmottaa. Huomaamattomuus saattaa lisätä houkutusta ostaa, sillä rahan liikkeessa mutkattomasti, ei myöskään maksaminen tunnu pahalta (vrt. Rehn 2018, 3). Omat varat ovat loppujen lopuksi kuitenkin rajallisia, joten tarpeen tullen lainaraha saattaa houkutella jatkamaan kulutusta.

Pikavipit ovat helppo ja nopea tapa saada velkarahaa käyttöön. Ne eivät myöskään vaadi vakuuksia. (Järvelä, Raijas & Saastamoinen 2019, 9). Lainasummat, joita on mahdollista hakea, vaihtelevat 100–60 000 € välillä. Pikavippien luonteeseen kuuluu usein myös korkeat korot (todellinen vuosikorko 10–41 %), epämääräiset kulut sekä palkkiot (Järvelä, ym. 2019, 30–31). Kuluttaja ei välttämättä edes ymmärrä mistä maksaa, kun lainan myöntänyt yritys perii laskujaan, sillä laskua saatetaan periä eri toiminimen tai aputoiminimen toimesta. Laskut saattavat perustua hämmentäviin palkkio- tai laskutuskuluihin, eivätkä lainan lyhentämiseen, mikä tekee laskujen maksamisesta sekavaa. (Järvelä ym. 2019, 31). Kuluttaja saattaa maksaa monta kuukautta pelkkiä lainan korkoja ja laskutuskuja, minkä jälkeen hän saattaa ihmetellä sitä, miksi lyhennysprosessi ei etene. Tämä saattaa olla myös tarkoituksellista. Ei ole aina kyse kuluttajan osaamisen tai taidon puutteista. Vippejä ottaneet ovat monesti halukkaita saamaan tilanteelle selkeyttä, mutta vippejä antaneet yritykset eivät ole aina yhtä yhteistyöhaluisia. (Järvelä ym. 2019, 31).

Pikavippien toiminta ja yleistyminen on Suomessa alkanut noin vuonna 2005. Tähän on vaikuttanut digitalisaatio, pankkien lainaukseen ja sääntelyyn liittyvät kiristyksiset sekä markkinoilla vallinnut tarve tällaisille lainoille. Velkaantumisen syitä tarkasteltaessa pikavippien määrä keskimäärin per asiakas on ollut 5, kun velkaantuminen on johtunut tulojen muutoksesta. Lukumäärä on ollut 5,2 kun velkaantuminen on johtunut kulutuksesta, 4,4 kun kyse on ollut velkavastuista ja 3,7 kun velkaantuminen on johtunut elämänmuutoksesta. (Järvelä ym. 2019). OP:n (2019) yhteistyönä Marttaliiton ja Takuusäätiön kanssa tehty Rahapuhetta-kyselytutkimus (n=2008) osoittaa pikavippien ottamisen johtuvan usein siitä, että rahaa on tarvittu ruokaan, päivittäisiin ostoksiin, velkojen maksamiseen ja asumisen kuluihin. Tutkimuksen 25–44-vuotiaista noin neljännes oli pikalainayrityksen asiakas. Samanaikaisesti tutkimuksessa 76 % vastaajista suhtautui pikalainoihin erittäin kielteisesti (OP 2019; Marttaliitto 2019).

Osamaksuja tarjotaan yhä näkyvämmiin tuotteisiin mainostaessa. Monelle tuttuja tapauksia ovat esimerkiksi puhelin- ja elektroniikkaliikkeiden mainokset. Osamaksuja mainostetaan usein helppona tapana maksaa tuote pienissä erissä useamman kuukauden ajan. Joidenkin tuotteiden kohdalla osamaksu saattaa olla korotonta ja jopa halvempi (vaikkei kuitenkaan kovin merkittävästi) tapa maksaa kuin kertamaksu. Puhelimien osamaksuja

tarkasteltaessa osamaksut sattoivat olla muutamia kymmeniä senttejä halvempia (vrt. Telia, Elisa, DNA). Toisaalta korot ja kulut saattavat osamaksuissa olla myös suuruudeltaan samankaltaisia kuin pikavipeissä. Tarkasteltaessa Suomessa toimivien kulutustarvoita myyvien yritysten osamaksusopimuksia, todellinen vuosikorko on joissakin tapauksissa noin 12–29 % (vrt. Masku, Verkkokauppa, Power, Gigantti, Jysk).

Pikavippejä tarjotaan yleensä ilman vakuuksia, mutta osamaksuissa rahoitettava tuote pitäisi toimia rahoituksen vakuutena. Modernin portfolioteorian sekä Capital Asset Pricing Modelin (CAPM) mukaan riskin ja odotetun tuoton voidaan kuvata kulkevan rinnakain (Markowitz 1952; Perold 2004). Mitä enemmän riskiä, sitä suurempi tuotto-odotus. Vakuudet toimivat riskienhallintakeinona rahoitusta tarjoavalle yritykselle. Mikäli lainanottaja ei pysty suorittamaan velan takaisinmaksua, pitäisi tuotteen siirtyä takaisin myyjälle. Samanaikaisesti riskin pitäisi heijastua korkoon (tuotto) – mitä vähemmän riskiä, sitä pienempi korko. Kysymyksenä herääkin, miksi joidenkin osamaksujen todelliset vuosikorot ovat korkeita, mutta toisaalta teleoperaattorit saattavat tarjota korotonta ja kulutonta osamaksurahoitusta. Kuluttajalle saattaa tästä syntyä ansa, sillä koroton ja kuluton osamaksu saattaa toisen tuotteen kohdalla ollakin kuluissa pikavipin kaltainen. Osamaksua voidaan ajatuksena pitää järkevänä, sillä suuri kertaussumma vaatii säästöjä ja näin ollen pienemmät maksuerät helpottavat budjetointia. Toisaalta vasta-argumenttina kuluttajan olisi syytä tässä kohtaa miettiä, tarvitseeko hän tuotetta, onko tuote pakollinen ja elääkö hän tällöin myös yli varojen, jos osamaksua tarvitsee harkita.

Mikromaksut ovat videopeleissä esiintyviä pelinsisäisiä tuotteita, jotka yleensä maksavat muutamia euroja tai kymmeniä senttejä. Yksittäiset digitaaliset tuotteet pelin sisällä eivät välttämättä itsessään maksa paljoa, mutta summat kasvavat helposti suuriksi, kun tuotteita kasaantuu. Tämä on osa prosessin petollisuutta ja liittyy ihmisen psykologiaan. Tarkoituksena on yleensä vedota nautintoon sekä lyhytjänteisiin päätöksiin. Pelinsisäiset tuotteet saattavat olla kosmeettisia (vrt. Dota 2, CS GO) tai hyödykkeitä, jotka tarjoavat pelin sisällä edistymisessä etuja (vrt. mobiilipelit). Nopealla nettihauulla löytyy paljon tapauksia, joissa lapset tai nuoret ovat käyttäneet jopa tuhansia euroja pelinsisäisiin ostoksiin. Huolestuttavana trendinä on ollut myös se, että mikromaksut ja yllätyslaatikot ovat yhä enemmän alkaneet muistuttaa kasinoiden rahapelejä. Erona kuitenkin se, että kasinolla ikäraja on yleensä 18 ja henkilöllisyys myös tarkastetaan. Videopelejä taas saa ladattua, ostettua sekä pelattua melkein kuka tahansa iästä riippumatta, varsinkin jos vanhemmat auttavat tai käytössä on maksukortti.

3.6 Tiedon saanti ja kohtaaminen

Taloulosaamisesta löytyy valtavasti tietoa eri organisaatioiden (pankit ja järjestöt kuten TAT, Martat, Takuusäätiö Pörssisäätiö) verkkosivuilta. Kuitenkin tietoon liittyviä ongelmia ovat esimerkiksi organisaatioiden yhteistyön toimivuus, tiedon helppo löytyminen ja ymmärtäminen sekä luotettavuus. Organisaatioiden yhteistyössä on havaittu esimerkiksi se, että ne keskittyvät pääkaupunkiseudulle, kenttä on pirstaloitunutta, pitkäjänteisen toiminnan rahoituksessa on puutteita sekä yhteistyö saattaa olla sattumanvaraista ja ”vain valikoitujen toimijoiden välistä”. (Raijas 2020, 15). Saavutettavuuden kannalta on myös haasteellista, että tietoa on paljon eri järjestöjen sivustoilla eikä kootusti yhdessä paikassa. Yhtenä ratkaisuna tähän haasteeseen on ollut Mun talous -verkosto, johon on koottu erilaisten toimijoiden verkkosivuja sekä materiaaleja. Tosin tämän toiminnan rahoitus päättyi vuoden 2020 jälkeen ja verkkosivu on toiminnassa vuoteen 2023 asti. Verkoston toimintaa jatkaa Talous ja nuoret (TAT).

Koulut tekevät usein yhteistyötä järjestöjen kanssa (vrt. yrittäjäyyskoulutukset). Tämän lisäksi kouluissa opetetaan myös talouteen liittyvää tietoa eri oppiaineissa, kuten kotitaloudessa, matematiikassa ja yhteiskuntaopissa. Taloustiedon hajanaisuutta on havaittavissa myös koulumaailmassa, joten syytä olisi miettiä taloustiedon yhtenäistämistä omaksi oppiaineeksi.

OECD:n (2021) esityksessä käydään läpi 18–37-vuotaiden verkkokäyttäytymistä talouteen liittyvän tiedonhaun osalta. Tutkimuksessa otoskoko on 1 885 henkilöä. Eniten kyselyyn vastanneet käyttivät informatiivisia nettisivuja (82 %), blogeja (81 %), videoita (78 %), uutisia, (72 %), taloussovelluksia (67 %), sosiaalista mediaa (58 %), talouspodcasteja (46 %) ja ilmaisia kursseja (42 %). Vähiten taas robo-neuvoja (28 %) ja maksullisia kursseja (19 %). (OECD INFE 2021).

Eroja löytyy myös taloudellisesti lukutaitoisten ja lukutaidottomien välillä. Taloudellisesti lukutaitoiset suosivat useammin informatiivisia sivustoja, rahaa käsitteleviä blogeja sekä uutisia. Taloudellisesti lukutaidottomat taas käyttävät useammin informatiivisia videoita, taloussovelluksia sekä erittäin paljon enemmän sosiaalista mediaa ja maksettuja kursseja verrattuna taloudellisesti lukutaitoiisiin. Kummatkin ryhmät käyttävät melkein yhtä paljon samoja lähteitä, mutta huomattavia eroja on kuitenkin juuri sosiaalisen median, robo-neuvojen ja maksettujen kurssien kohdalla. (OECD INFE 2021).

Vastaajien mukaan hyötyä verkossa olevalla tiedolla on 53 % mukaan ymmärrettävyys, 26 % mukaan helppous löytää ja 18 % mukaan ilmainen tieto. Kun vastaajilta kysyttiin verkossa olevan taloudellisen tiedon luotettavuudesta, 45 % vastasi luottavansa yleensä tietoon, 27 % ei ollut varmoja ja 18 % vastasi, ettei luota yleensä taloudelliseen tietoon netissä. (OECD INFE 2021).

Verkosta löytyy paljon luotettavaa tietoa. Toisaalta verkosta löytyy myös paljon paikkaansa pitämätöntä tietoa sekä osittain paikkaansa pitävää tietoa. Tämä on lisännyt lähdekriittisyyden merkitystä entisestään. Vaarana on se, että huonoista lähteistä opitut asiat vaikuttavat myös päätöksien laatuun, esimerkiksi sijoittamisessa tai säästämisessä. Lisäksi nuorilla haavoittuvuutta lisää erityisesti kokemattomuus sekä puutteet tiedon verrattavuudessa aikaisempaan tietoon. Koulujen roolia olisi talousosaamisen suhteen hyvä nostaa enemmän esille, sillä oppilaiden mukaan he eivät saa kouluissa riittävästi valmiuksia talousosaamiseen. Koulut ovat myös oiva paikka oppia, sillä koulut yleensä tarjoavat luotettavaa tietoa oppilaille.

4 KEHITYSEHDOTUKSIA

TAT:n (2019) raportissa esitetään kuusi erilaista suositusta nuorten talousosaamisen kehittämiseen. Suosituksiin sisältyy 1) kansallinen talousosaamisen strategia Suomeen, 2) taloustaitojen opetuksen yhdistyminen koulussa sekä kodissa siten, että koulu varmistaisi nuoren ”talouden perustaidot”, 3) nuorten mukaan ottaminen alustoilla, kun puhutaan rahasta, taloudesta ja tulevaisuudesta, 4) opettajille riittävän koulutuksen ja työkalujen tarjoaminen talouden opetusta varten, 5) puuttuminen nuorten maksuhäiriöihin sekä 6) huomion kiinnittäminen erityisesti lasten ja nuorten kriittisiin vuosiin. Mainonta kohdistuu aina vain aikaisemmin lapsiin, mikä taas vaikuttaa heidän varhain muovautuviin asenteisiinsa. Lisäksi nuorilla kriittinen kohta elämässä on itsenäistyminen ja sen jälkeiset ajat. Mahdollisena huolenaiheena raportissa mainitaan myös merkittävä rahan muutos. Digitalisaatio on tehnyt rahasta huomaamattomampaa ja maksutavat ovat kehittyneet niin, ettei rahaa nähdä samalla tavalla kuin esimerkiksi käteisellä maksaessa. (TAT 2019).

Taulukko 10. Kuusi suositusta nuorten talousosaamisen kehittämiseksi (TAT 2019).

Kansallinen talousosaamisen strategia Suomeen
Koti ja koulu ovat vastuussa taloustaitojen opettamisesta
Nuoret mukaan alustoille, joissa puheenaiheina ovat raha, talous ja tulevaisuus
Opettajille tarjottava riittävää koulutusta sekä työkaluja talouden opettamiseen
Puuttuminen nuorten maksuhäiriöihin
Kriittiset vuodet erityisesti otettava huomioon

Seuraavissa luvuissa käydään tarkemmin läpi sitä, millaisia kehitysehdotuksia nuoret itse, heidän vanhempansa, koulut ja valtio sekä organisaatiot voisivat käyttää hyväkseen.

4.1 Nuoret

Nuoret ovat erittäin halukkaita kehittämään omaa talousosaamistaan. On siis suositeltavaa, että nuoret ottaisivat itse selvää esimerkiksi netissä, kysyisivät luotettavilta tahoilta lisätietoja sekä keskustelisivat myös oma-aloitteisesti esimerkiksi vanhempien,

opettajien tai kaverien kanssa talousosaamiseen liittyvistä asioista. Nuorten on hyvä myös oppia lähdekriittisyyttä, sillä kaikki tieto ei ole luotettavaa, etenkin, kun jokainen sitä pystyy kirjoittamaan varsinkin verkossa.

Nuorten on olennaista havaita, että heidän päätöksiinsä vaikuttavat pitkälti heidän omat vanhempansa ja saatu kasvatus. Nuorille tyypillistä on myös lyhytjänteisyys sekä nautintoon perustuva käytös, joten itsekuria on hyvä harjoittaa esimerkiksi suunnittelemalla etukäteen ostoksia tai budjettia. Lisäksi persoonalliset ominaisuudet vaihtelevat yksilökohtaisesti. Kokeileminen ja matkiminen ovat yleisiä tapoja, joiden kautta löytää oman tavan toimia. Kulutuskäyttäytyminen sekä säästäminen ja sijoittaminen ovat asioita, joissa oman tavan löytäminen on suositeltavaa. Tietynlaisia ohjenuoria tulisi kuitenkin noudattaa, jotta oma talous ei pahimman sattuessa täysin murene.

Budjetointi on oivallinen tapa harjoittaa oman talouden suunnittelua sekä seuraamista. Budjetointi voi olla esimerkiksi tulojen ja menojen vertaamista, kulutusrajojen asettamista, säästösummien laskemista ja sijoitusten miettimistä. Erityisesti säästämistä voidaan pitää tärkeänä, sillä tuloissa voi tapahtua muutoksia ja jotakin odottamatonta voi tapahtua. Lisäksi isompia ostoksia voi tehdä huolettomammin, kun rahaa on riittävästi.

Erilaisten lainojen kohdalla velkamurskain on hyvä työkalu lainojen takaisinmaksun suunnittelussa, mikäli esimerkiksi erilaisia lainoja on kertynyt paljon. Strategian takana on kulutuksen vähentäminen ja keskittyminen lainojen takaisinmaksuun. Yleensä pienin laina maksetaan ensin. Takaisinmaksussa käytetään myös hyödyksi sitä, että kulutuksesta ja maksetuista lainoista tehdyt säästöt käytetään lainan nopeampaan takaisinmaksuun. Jos esimerkiksi yksilö saa maksettua lainan, joka maksoi 200 euroa kuukaudessa, lisätään tämä 200 euroa kuukaudessa seuraavaan lainan lyhennykseen. (Pritchard 2021).

Finanssituotteiden, kuten osake- ja rahastovälittäjien, vakuutusten ja asuntolainan, hankintavaiheessa on suositeltavaa tehdä kilpailutusta ja vertailua. Vertailtaessa on helppompaa huomata eroja ehdoissa sekä hinnoissa. Lainojen ja vakuutusten ehdoissa voi olla eroavaisuuksia, joten oma tutustuminen ja avun pyyntö vertailuun on tervetullut idea (FINE 2018).

4.2 Vanhemmat

Vanhemmilla on erittäin merkityksellinen rooli omien lastensa taloudellisessa osaamisessa. Vanhemmat saattavat myös olla toisten lapsille roolimalleja, mikäli näiden vanhemmat eivät pysty tarjoamaan riittävästi apua ja tukea. Monet toimintatavat periytyvät vanhemmilta lapselle, jolloin vaarana on, että epäedulliset toimintatavat jatkavat periytymistä. Vanhempien on hyvä ottaa huomioon, että he itse saattavat periä omilta vanhemmiltaan perittyjä tapoja. Lisäksi nuoret saattavat kokeilla uusia asioita ja tapoja, mutta yleensä nuoret palaavat aikuistuuksaan takaisin juurilleen.

Nuoria on tärkeää tukea ja ymmärtää heidän itsenäistymisensä kynnyksellä. Tukea ei kuitenkaan kannata antaa liikaa esimerkiksi siten, että kaikki tehdään nuoren puolesta. Samalla tukea ei saa antaa liian vähän, sillä se voi näyttäytyä nuoren selviytymiskyvyn yliarvioimisena ja nuoren yksin jättämisenä uusien velvollisuuksien edessä. Nuorten kanssa on hyvä pitää hyvät välit. Heidän tulisi saada puhua tilaisuuden tullen vapaasti omasta elämästään ja oppia myös virheistään turvallisesti. Nuoria voi myös tukea laskujen maksussa, esimerkiksi maksamalla nuoren puhelinlaskun tai vaikkapa viikon ruokaostokset.

Erityisen hyvä tapa opettaa nuorille talousosaamista on näyttää, miten laskut maksetaan, mitä laskut ja ruoka maksavat sekä miten voi ja kannattaa säästää pahan päivän varalle. Nuorille pystyy vaivattomasti opettamaan käytännön asioita ottamalla heidät mukaan tekemiseen. Nuoria kannattaa kannustaa myös suorittamaan asioita yksin siten, että esimerkiksi seuraa vierestä ja antaa tarpeen tullen neuvoa, mikäli sitä oikeasti tarvitaan. Jos omat resurssit tai tiedot ja taidot eivät ole riittävät, saattaa olla hyvä ohjeistaa nuorta olemaan avoin ja etsimään tietoa. Näin myös nuoret pystyvät mahdollisesti opettamaan vanhemmille uusia asioita.

4.3 Koulu

Koulun roolia myös taloustaitojen opetuksessa voidaan pitää merkittävänä siinä mielessä, että koulu tarjoaa tasa-arvoisempaa oppimisolustaa lapsille ja nuorille (Peltonen 2018, 57). Jokaisella lapsella ja nuorella ei välttämättä ole vanhempia, jotka opettavat säästämisen, sijoittamisen ja/tai taloudenhallinnan merkitystä. Näin ollen koulu voi olla se, joka tämän tiedon tarjoaa. Ideaa tukee myös esimerkiksi Parrishin ja Servonin (2006)

julkaisema lyhykäinen katsaus siihen, millä tavoin taloudellista koulutusta (financial education) voitaisiin parantaa. Katsauksessa käydään läpi valtion tasolla ehdotuksia siitä, minkälaisia käytäntöjä olisi hyvä toteuttaa. Koskien toisen asteen (high school) opetusta, katsauksessa ehdotetaan, että toisen asteen tutkinnossa olisi pakollinen oman talouden kurssi. (Parrish & Servon 2006).

Koulu saattaisi myös innostaa lapsia ja nuoria ottamaan itse vanhempien tai kaverien kanssa puheeksi talousosaamisen, rahan käyttötapoja sekä niiden merkityksen. Tämä voisi edesauttaa tiedon ylläpitämistä ja lisäystä sekä taidon kartuttamista myös koulun ulkopuolella.

Kuten aiemmissakin tutkimuksissa on todettu, talousopetus olisi hyvä toteuttaa niin, että oppilaat osallistettaisiin opetukseen heidän elämänsä kannalta merkittävästi, eikä tietoa vain jaettaisi teoriana vaan pikemminkin teorian ja käytännön kautta (vrt. Johnson & Sherraden 2007, 125). Nuoret ovat itsekin kertoneet esimerkkilaskelmien olevan hyvä tapa ymmärtää käytännöllisesti valintojen merkitystä (Kuusela, 2018, 23). Tällä hetkellä kouluissa talousasioiden opiskelu näkyy yhteiskuntaopissa, kotitaloudessa sekä matematiikassa. On kuitenkin syytä miettiä, pitäisikö talousasioiden opiskelulle omistaa oma oppiaineensa. (Raijas ym. 2020, 19).

4.4 Valtio ja organisaatiot

Parrishin ja Servonin (2006) ehdotukset ulottuvat myös koulun ulkopuolelle. Tällaisiin kehitysehdotuksiin voisi lukeutua se, että aikuiset saisivat mahdollisuuksia talousosaamisen kehittämiseen avatessaan pankkitilin tai säästäessään eläkkeeseen. Tarkoituksenmukaista olisi myös tukea taloudellisen koulutuksen kysynnän lisääviä julkisia valistuskampanjoita. Lisäksi työpaikkoja voisi myös tukea talousopetuksen tarjoamisessa ja rahoituslaitosten tekemistä rikkomuksista maksettuja sakkoja tai korvauksia voitaisiin ohjata rahoittamaan osittain taloudellista koulutusta. Lopuksi valtio voisi luoda jokaiselle syntyneelle lapselle 300–1000 euron säästö- ja sijoitustilin, joka riippuisi vanhempien tuloista. (Parrish & Servon 2006). Suomessa lasten osakesäästötiliä on myös tuoreeltaan ehdotettu toimenpiteenä (Sipilä ym. 2021).

Ehdotukset voivat olla hyviä esimerkiksi pohdittaessa päätöksiä, jotka liittyvät siihen, mitä Suomessa voitaisiin tehdä talousosaamisen eteen. Uusien päätösten tai vanhojen päätösten kehittämisen yhteydessä ehdotuksia voitaisiin hyödyntää esimerkiksi

jatkojalostettuina versioina osittain tai vaikkapa kokonaan siinä muodossa, kuin ne on tuotu esille.

Pikavippeihin liittyvä tietoisuus on korkealla, eli ihmiset tietävät niiden olevan kohtuuttomia ehtojen ja epämääräisten maksujen vuoksi. Tämä ei kuitenkaan ole estänyt niiden ottamista. Näin ollen on syytä miettiä, vaikuttaako esimerkiksi hidas päätäntä, sääntelyn puutteellisuus tai jopa liiallinen sääntely siihen, että pikavippi-ilmioistä ei olla päästy vielä kunnolla eroon. Pankkien kohdalla liiallinen sääntely on osasyynä pikavippien nousuun, joten pankkien sääntelyä voisi olla hyvä tarkastella uudelleen. Sääntelyn kannalta valtion lisäksi myös EU ja Basel komitea ovat merkittävässä asemassa.

Raijas (2020) näkee talousosaamisen edistämistoiminnan kartoituksessa organisaatioiden välisen yhteistyön sujuvan hyvin ja pitää toimijoiden määrää kohtuullisena. Organisaatioihin kuuluvat yksityiset ja julkiset toimijat, esimerkiksi erilaiset järjestöt, yhdistykset ja säätiöt, sekä viranomaiset ja finanssisektori. Ihmisten talousosaamista pidetään tärkeänä ja kiinnostavana, mikä selittää osin yhteistyön haluttavuutta. Raijas (2020) tuo ilmi, että tulevaisuudessa talousosaamisen edistämiseen haluttaisiin mukaan myös lisää toimijoita eri aloilta, esimerkiksi työmarkkina-, sivistys- ja terveysjärjestöistä. Yhteistyötä tekevien organisaatioiden tietoa ja osaamista voitaisiin myös liittää yhteen vaikka oppaisiin tai tilaisuuksiin. Näiden asioiden parissa toimivia organisaatioita on monia sekä heidän erityisalansa ja näkökulmansa ovat erilaisia. Näin ollen voisi olla hyvä tuoda organisaatioiden tietoa ja osaamista yhteen niin, että saatavuus helpottuisi. (Raijas 2020, 15).

Järjestöjen yhteistyötä saattaisi parantaa ehdotukset, kuten ”vuorovaikuttiset ja epämuodolliset tapahtumat ja tapaamiset”, ”verkostoitumistilaisuudet, myös alueelliset (maakunta- ja aluehallintovirastotaso)”, ”aineistojen tuottaminen ja jakaminen mediassa”, ”viestintäyhteistyö eri tahojen kesken ja yhteinen viestintä suomalaisille” sekä ”verkkoalustan/hubin perustaminen”. (Raijas 2020, 18).

4.5 Ehdotusten yhteenveto

Nuorten talousosaaminen korostuu yhä enemmän maailman kehittyessä. Erityisesti jatkuva digitalisaatio palveluissa sekä kulutuksessa on lisännyt tarvetta nuorten talousosaamisen kehittämiseksi. Nuorilla on paljon kohteita, mihin rahaa voi käyttää, mutta myös niukat resurssit, jotka haastavat nuoria harjoittamaan lisääntyvästi itsekuria sekä suunnitelmallisuutta omassa taloudessaan. Nuorten talousosaamiseen vaikuttavien

tekijöiden keskiössä voidaan nähdä olevan tärkeimpinä nuori itse, hänen vanhempansa tai kasvattajansa sekä koulu.

Nuorten päätöksentekoon vaikuttaa usein nautinto ja impulsiivisuus, mikä ilmenee esimerkiksi kuluttamisessa. Tärkeä selittäjä on biologinen kehitys aivoissa sekä hormoni-tuotannossa. Huomattavaa on myös se, että päätöksissä korostuu lyhytjänteisyyttä, mutta myös harkitsevaisuutta, varovaisuutta ja halua oppia lisää talousasioista. Maksuhäiriöiden osalta koulutustausta vaikuttaa merkittävästi maksuhäiriöiden todennäköisyyteen, ja koulutuksen valinnassa taas vaikuttaa suuresti vanhempien koulutustausta.

Vanhemmat sekä kasvattajat (sukulaiset, toisten lasten vanhemmat) periyttävät nuorille toimintatapoja tietoisesti sekä tiedostamatta. Vanhemmilla on tärkeä rooli myös nuoren tukihenkilönä. Tärkeää on riittävä tuki sekä nuorten osallistaminen arkisiin talousasioihin.

Kouluilla on merkittävä rooli tiedon ja tasa-arvon takaamisessa. Nuorten vanhemmilta saattaa puuttua tarvittavat resurssit, tiedot sekä taidot talousosaamisen opetuksessa. Tällöin kouluille syntyy erityisen merkittävä asema tiedon opettamisessa. Positiivista on myös se, että erilaiset yksityiset järjestöt ja säätiöt tekevät koulujen kanssa sekä ohella työtä nuorten talousosaamisen kehittämiseksi.

Valtio tasolla tehtävää riittää vielä esimerkiksi koulujen opetuksen edistämisessä sekä erilaisten sääntelyiden hallitsemisessa. Pikavipit, osamaksut sekä mikromaksut ovat uusia tulokkaita, joiden kohdalla sääntelyä olisi hyvä kehittää.

Nuorten talousosaaminen on tärkeä tulevaisuuden kannalta niin yhteiskunnallisesti kuin myös yksilöllisesti. Jotta talousosaamista voidaan kehittää, on ensin ymmärrettävä nuorten maailmaa enemmän. Opinnäytetyössä onnistuttiin tutustumaan paremmin nuorten talousosaamisen tilanteeseen, sekä siihen vaikuttaviin tekijöihin. Talousosaaminen on kuitenkin laaja käsite, johon mahtuu vielä paljon tutkittavaa ja tarkasteltavaa.

5 LOPUKSI

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millä tavoin suomalaisten nuorten talousosaamista voidaan kehittää. Tätä käytiin lävitse kolmella alisteisella tutkimusongelmalla: Mitkä tekijät vaikuttavat talousosaamiseen, millaisia haasteita nuoret kohtaavat ja mihin kunkin toimijan tulisi keskittyä.

Opinnäytetyö toteutettiin aineistokatsauksella, eli tutkittiin saatavilla olevaa aineistoa. Aineistossa tutustuttiin kansainvälisiin aineistoihin, mutta erityisesti tarkasteltiin kotimaista aineistoa. Tärkeää oli perehtyä kotimaiseen aineistoon siksi, koska tutkimuskohteena olivat suomalaiset nuoret.

Haastavaa työssä oli aineiston hajanaisuus, joka vaati aineiston yhteenkokoamista sekä -sovittelua. Tiedon tarkastelussa haastavaa oli oleellisen tiedon löytäminen. Aihe oli myös odotettua laajempi ja sisälsi paljon uutta tietoa, joten tiedonkeruu vaati myös syvällisempää perehtymistä. Nämä tekijät lisäsivät työn vaatimaa ajankäyttöä.

Aineistokatsauksen avulla löydettiin talousosaamiseen vaikuttavia tekijöitä olevan esimerkiksi vanhempien toimintatavat, kouluopetus sekä biologiset muutokset nuorten kehossa. Haasteina nuorilla olivat esimerkiksi maksuhäiriöt, elämänmuutokset, koulutus, vanhemmilta periytyvät tekijät, kulutus ja pikavipit sekä tiedon saanti ja kohtaaminen.

Toimijoiden keskittymisen suhteen nähtiin itse nuorilla, heidän vanhemmillaan sekä koululla olevan tärkeä rooli nuorten talousosaamisen kehittämisessä. Myös valtioilla ja organisaatioilla on omanlainen rooli.

Opinnäytetyön luotettavuutta lisää se, että tarkastelussa käytiin läpi monipuolisesti kansainvälisiä sekä kotimaisia aineistoja. Lisäksi aineistoa oli runsaasti käytössä. Työn hyötyjä ovat tiedon kokoaminen yhteen paikkaan sekä tärkeiden asioiden yhteen kokoaminen.

Työtä voidaan hyödyntää esimerkiksi nuorten talousosaamisen tarkastelun pohjana. Opinnäytetyössä on runsaasti olennaisia tietoja yhdessä, joten jatkotutkimuksien kannalta nuorten talousosaamiseen liittyviä keskeisiä teemoja löytyy helpommin yhteenkootuna. Vielä lopuksi taloudellisen osaamisen kehittämisen kannalta olisi hyvä pohtia sitä, pystyttäisiinkö sosiaalisen median vaikuttajia käyttämään hyödyksi tiedon jakamisessa.

LÄHTEET

Atkinson, A.; McKay, S.; Kempson, E. & Collard, S. 2006. Levels of Financial Capability in the UK: Results of a baseline survey. Financial Services Authority. Bristol: University of Bristol.

Alkoholilaki 2017/1102. Annettu Helsingissä 28.12.2017. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20171102>.

Asiakastieto 2020. Maksuhäiriötilastot Suomi 2020.

Danske Bank 2019. Millainen on suomalaisten nuorten talousosaaminen? Vanhempien ja nuorten näkemykset eroavat.

Danske Bank 2021a. Vihreä Asuntolaina. Viitattu 2.6.2021 <https://danskebank.fi/sinulle/tuotteet/asuntolaina/vihrea-asuntolaina>.

Danske Bank 2021b. Hyödynnä tuntuvat etusi asuntolainassa. Viitattu 2.6.2021 <https://danskebank.fi/sinulle/tule-asiakkaaksi/akava/asuntolainaeu>.

Eurostat 2020. When are they ready to leave the nest? Saatavilla <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20200812-1>.

FINE 2018. Vakuuta viisaasti – opas vakuutusten kilpailuttajalle. Saatavilla <https://www.fine.fi/julkaisut/julkaisu/vakuuta-viisaasti-opas-vakuutusten-kilpailuttajalle.html>.

Hakanen, T.; Myllyniemi, S. & Salasuo, M. (toim.). 2019. Oikeus liikkuu. Lasten ja nuorten vapaa-ajatutkimus 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:2.

HelppoHinta 2021. Puhelinliittymä luottotiedottomalle – näin saat liittymän!

Hermanson, E. & Sajaniemi, N. 2018. Nuoruuden kehitys – mitä tapahtuu pinnan alla? Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim.

Hovila, M. 2015. Velkaantunut alaikäinen – suojeleeko laki tai virkavalta? Julkaisussa Majamaa, K. (toim.). 2015. Nuoret, velka ja yhteiskunta: Koukusta loukkuun. Seminaarijulkaisu 2015. Nuoret ja velka -hanke. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Huttunen, T. 2015. Kanna kuule vastuuta ihan keskenäs – Kuka kantaa vastuun? Teoksessa Martikainen, L. (toim.). 2015. Mitä se sulle kuuluu? – Nuorten elämän valinnat puntarissa.

Hämäläinen, T. 2019. Juurisyyanalyysi: Taloudenhallinta ja ylivelkaantuminen. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra.

Intrum 2019. European Consumer Payment Report 2019. 7th Annual Edition.

Johnson, E. & Sherraden, M. 2007. From Financial Literacy to Financial Capability Among Youth. The Journal of Sociology & Social Welfare. Vol. 34(3).

Järvelä, K.; Rajjas, A. & Saastamoinen, M. 2019. Pikavippiongelmien laatu ja laajuus. Kilpailu- ja kuluttajaviraston selvityksiä 3/2019. Kilpailu- ja kuluttajavirasto.

Kaukonen, H-M. 2018. Luottotiedot tarkistetaan työnhaussa yhä useammin – tällaiset ovat työnhakijan oikeudet. Duunitori.

Kavanaugh, S.; Neppl, T. & Melby, J. 2018. Economic pressure and depressive symptoms: Testing the family stress model from adolescence to adulthood. Journal of Family Psychology. Vol. 32(7).

Kela 2020. Määrä ja maksaminen.

Kela 2021a. Tulojen ylärajat.

Kela 2021b. Opiskelijan omat tulot.

Kela 2021c. Opintoraha.

Kela 2021d. Opintolainahyvitys.

KKV, Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2014. Maksuhäiriömerkintä vaikeuttaa elämää.

Kontola, S. 2017. Kymmenen aloittelevalle sijoittajalle tyypillistä virhettä. Salkunrakentaja.

Kosola, S.; Moisala, M. & Ruokoniemi, P. 2019. Lapset ja nuoret tarvitsevat taukoja älylaitteista. Suomalainen lääkäriseura Duodecim.

Kuluttajaliitto 2021. Maksuhäiriömerkintä.

Kuusela, P. 2018. Mitä on 2020-luvun talouslukutaito? Julkaisussa Suomen Pankki 2018. Talouslukutaito 2020-luvulla. Maksuneuvoston e-kirjanen.

Laine, K.; Ahonen, A.K. & Nissinen, K. 2020. PISA 2018 talousosaaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2020:18.

Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442. Annettu Helsingissä 1.4.1999. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990442>.

Lehto, N. 2021. Nuoret aikuiset innostuivat säästämään ja sijoittamaan – mitä salkuista löytyy? OP Media.

Leskinen, J. & Raijas, A. 2006. Consumer Financial Capability – A life cycle approach. Teoksessa Consumer Financial Capability: Empowering European Consumers. Brussels: European Credit Research Institute.

Luukkanen, L. & Raijas, A. 2012. Nuorten näkemyksiä taloudellisesta osaamisesta. Kulutustutkimus. Nyt 2/2012.

Majamaa, K. & Rantala, K. 2017. Nuorten velkaongelmat 2000-luvun Suomessa: empiiristä tarkastelua. Julkaisussa Niemi, M-L. (toim.). 2017. Nuoret ja velka -akatemiahankkeen tutkimuskoosteita. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Majamaa, K. 2016. Kuusi syytä nuorten maksuongelmiin. Uutiskirje. Säästöpankki.

Markowitz, H. 1952. Portfolio Selection. The Journal of Finance. Vol. 7(1).

Marttaliitto 2019. Maksuhäiriöiden vähentäminen edellyttää laaja-alaisia toimenpiteitä.

Mikkonen, H. 2018. Taloustaidot 2020 – matikkaa, psykologiaa ja elämänikäistä oppimista. Julkaisussa Suomen Pankki 2018. Talouslukutaito 2020-luvulla. Maksuneuvoston e-kirjanen.

Mittal, C. & Griskevicius, V. 2014. Sense of Control Under Uncertainty Depends on People's Childhood Environment: A Life History Theory Approach. Department of Marketing, Carlson School of Management. Twin Cities: University of Minnesota.

Müller, S. & Weber, M. 2010. Financial Literacy and Mutual Fund Investments: Who Buys Actively Managed Funds? Schmalenbach Business Review. Vol. 62.

Myrskylä, P. 2009. Koulutus periytyy edelleen. Hyvinvointikatsaus 1/2009. Tilastokeskus.

Nordea N.d. ASP-laina. Saatavilla <https://www.nordea.fi/henkiloasiakkaat/palvelumme/lainat/asuntolainat/asp-laina.html>.

Nuorisolaki 2016/1285. Annettu Helsingissä 21.12.2016. Saatavilla <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>.

OECD INFE 2011. Measuring Financial Literacy: Core Questionnaire in Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for conducting an Internationally Comparable Survey of Financial literacy. Paris: OECD.

OECD INFE 2021. Financial resilience and financial literacy: opportunities and challenges of digital delivery. Webinar. Paris: OECD.

Oksanen, A.; Aaltonen, M. & Rantala, K. 2016. Debt problems and life transitions: a register-based panel study of Finnish young people. *Journal of youth studies*. Vol. 19(9).

Oksanen, A.; Aaltonen, M. & Rantala, K. 2017a. Suomalaisten nuorten aikuisten vakavat taloudelliset ongelmat: rekisteritutkimus ulosotosta ja elämäntilanteista vuosina 2005–2013. Julkaisussa Niemi, M-L. (toim.). 2017. Nuoret ja velka -akatemiahankkeen tutkimuskoosteita. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Oksanen, A.; Aaltonen, M.; Majamaa, K. & Rantala, K. 2017b. Debt problems, home-leaving, and boomeranging: A register-based perspective on economic consequences of moving away from parental home. *International Journal of Consumer Studies*. Vol. 41(3).

OmaSP N.d. Etuja ensiasustoon säästävälle. Saatavilla <https://www.omasp.fi/fi/asp-tili>.

OP 2019. Rahapuhetta – Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta oman talouden hallintaan.

OP N.d. ASP-laina. Saatavilla <https://www.op.fi/henkiloasiakkaat/lainat-ja-asunnot/asp-laina>.

Parrish, L. & Servon, L. 2006. Policy Options to Improve Financial Education: Equipping Families for their Financial Futures. Asset Building Program. New America Foundation.

Peltonen, T. 2018. Mikä ihmeen talouslukutaito? Julkaisussa Suomen Pankki 2018. Talouslukutaito 2020-luvulla. Maksuneuvoston e-kirjanen.

Perold, A. 2004. The Capital Asset Pricing Model. *Journal of Economic Perspectives*. Vol. 18(3).

Peura-Kapanen, L. & Lehtinen, A-R. 2011. Nuorten taloudellinen osaaminen – määrittelyä, toimijoita, materiaaleja. Julkaisuja 3/2011. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

Peura-Kapanen, L. 2015. Nuoren talouden hallinta. Teoksessa Martikainen, L. (toim.). 2015. Mitä se sulle kuuluu? – Nuorten elämän valinnat puntarissa.

POP Vakuutus N.d. Voinko saada vakuutuksen ilman luottotietoja? Saatavilla <https://www.popvakuutus.fi/asiakaspalvelu/ostaminen-ja-asiointi-verkossa/vakuutus-ilman-luottotietoja>.

Pritchard, J. 2021. What Is the Debt Snowball Strategy? The Debt Snowball Strategy Explained. The Balance.

Raijas, A. 2020. Kartoitus talousosaamisen edistämistoiminnasta Suomessa vuonna 2020. A: 121. Yleistajuiset selvitykset. Suomen Pankki.

Raijas, A.; Kalmi, P. Ranta, M. & Ruuskanen, O-P. 2020. Suomalaisten talousosaaminen – Analyysi 2000-luvulla tehtyjen tutkimusten ja selvitysten perusteella. A: 119. Yleistajuiset selvitykset. Suomen Pankki.

Ranta, M. & Salmela-Aro, K. 2018. Subjective financial situation and financial capability of young adults in Finland. *International Journal of Behavioral Development*. Vol. 42(6).

- Ranta, M. N.d. Itsenäistyminen. Nuortenlinkki Viitattu 2.6.2021. <https://nuortenlinkki.fi/tietopiste/tietoartikkelit/mielenterveys/itsenaistyminen>
- Ranta, M.; Punamäki, R-L.; Chow, A. & Salmela-Aro, K. 2020. The Economic Stress Model in Emerging Adulthood: The Role of Social Relationships and Financial Capability. *Emerging Adulthood*. Vol. 8(6).
- Rehn, O. 2018. Esipuhe. Julkaisussa Suomen Pankki 2018. Talouslukutaito 2020-luvulla. Maksuneuvoston e-kirjanen.
- Rehn, O. 2019. Talouslukutaito korostuu maksamisen murroksessa. Puhe. Suomen Pankki.
- Salo, K. 2019. Z-sukupolvi ei kaihda kuluttaa. Myynnin & Markkinoinnin Ammattilaiset MMA.
- Sipilä, J.; Aminoff, P.; Aho, K.; Hasu, J.; Ikäheimo, J.; Lounasmeri, S. & Mäkyne, J. 2021. Visio 2030 Kohti vastuullista ja osaavaa omistajayhteiskuntaa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:15. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Stanford Center on Longevity N.d. Financial capability. Viitattu 2.6.2021 <https://longevity.stanford.edu/financial-capability/>.
- Suomalaisen Työn Liitto 2019. Tutkimus: Nuorten ostopäätöksiä ohjaavat vastuullisuus ja kotimaisuus yhä voimakkaammin – naiset ovat miehiä tiedostavampia.
- Säästöpankki 2020. Säästämisbarometri 2020 selvitti: Talouden epävarmuus lisää säästämisintoa. Onnellisuus ja säästäminen kulkevat käsi kädessä. Säästöpankkiryhmä.
- Takuusäätiö 2021. Kysymyksiä ja vastauksia maksuhäiriömerkinnästä.
- TAT, Talous ja nuoret 2018. Nuorten talousosaaminen. Tutkimus suomalaisnuorten talousosaamiseen liittyvistä asenteista ja toiveista.
- TAT, Talous ja nuoret 2019. Mun elämä, mun rahat. Opettajien talousosaaminen. Tutkimus ja raportti 2019. Tiivistelmä.
- TAT, Talous ja nuoret 2020. Mitä seuraavaksi? TAT Nuorten tulevaisuusraportti 2020.
- Tilastokeskus 2020. Veronalaiset tulot 2018.
- Valtionkonttori 2021. ASP-säästäminen.
- Verohallinto 2017a. Valtion tuloveroasteikko 2021.
- Verohallinto 2017b. Pääomatulon veroprosentti.
- Verohallinto 2019. Verotettavat tulot jaetaan ansio- ja pääomatuloihin. Viitattu 2.6.2021 <https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/verokortti-ja-veroilmoitus/tulot/>.
- Wilska, T-A. & Lintonen, T. 2017. Nuorten rahat ja yhteiskunnallinen muutos. Teini-ikäisten käyttörähat ja niihin vaikuttavat tekijät 1983–2013. *Yhteiskuntapolitiikka*. Vol. 82(1).

Talousosaamisen posteri nuorille

Osaamisen kehittäminen

Vinkkejä

Vertaile
Kilpailuta
Suunnittele
Aseta tavoitteita
Budjetoi
Kysy apua
Keskustele

Linkkejä

Keskuskauppakamari
Nuortenlinkki
Talous ja nuoret
Pörssisäätiö
Taloustaito
Inderes
Suomen Osakesäästäjät

